فصلنامه علمی - پژوهشی فرماندهی و کنترل، سال ششم، شماره دو، تابستان 1401

اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز

فرزاد اسماعیلی سالومحله[1]، علیرضا الهامی[2]، بهروز تسلیمی‌کار[3]

تاریخ دریافت: 1401/04/17 **تاریخ پذیرش:** 1401/05/28

چکیده

ناهمترازی به‌عنوان شرایط حاکم بر صحنه نبرد، نیروهای نظامی را مجبور به اتخاذ تدابیری غیر از تدابیر منطبق با صحنه عملیات‌های متقارن یا کلاسیک می‌کند. اساس اتخاذ چنین تدابیری را اصول جنگ می‌گویند که شالوده علم و هنر جنگ می‌باشد و فرمانده را در وصول به پیروزی هدایت می‌کند. موضوعیت هر یک از اصول جنگ، وابسته به نوع و محیط جنگ می‌باشد. همانند دکترین، بخشی از این اصول بصورت عمومی در تمام نیروهای مسلح قابل استفاده می‌باشند؛ لیکن با توجه به وجود تفاوت‌هایی در مأموریت‌های محوله، نوع عمل نیروهای تخصصی، الگوهای تجهیزاتی و امثالهم، بخشی دیگر از این اصول بصورت خاص ممکن است در نیرویی نسبت به نیروهای دیگر متفاوت باشد. لذا محققین در پژوهش حاضر تلاش نمودند تا با شناسایی عوامل مؤثر بر عملیات پدافند هوایی در محیط جنگ ناهمتراز، نسبت به استخراج و ارائه "اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز" بپردازند. نوع تحقیق حاضر، کاربردی – توسعه‌ای و رویکرد آن کیفی با روش توصیفی - تحلیلی است. داده‌ها به دو روش کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری گردیده است. اطلاعات به‌دست آمدهٔ با استفاده از نرم‌افزار مکس‌کیودی‌ای مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفته‌اند. روایی سؤالات مصاحبه از طریق روایی محتوایی و پایایی با «فرمول کاپای کوهن» محاسبه گردیده است. در نهایت، از یافته‌های تحقیق اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز شامل اصل اشراف اطلاعاتی، اصل پدافند غیرعامل، اصل فریب، اصل آمایش، اصل مدیریت فرکانس، اصل آفند در پدافند، اصل پدافند هوایی همه‌جانبه، اصل هدف، اصل پشتیبانی غیرمتمرکز، اصل ابتکار عمل و خلاقیت، اصل غافلگیری، اصل عملیات روانی همه‌جانبه، اصل تناسب، اصل چابکی، اصل آتش و حرکت، اصل حفظ توان و قدرت دفاعی، اصل عدم نیاز به تکرار، اصل ممانعت حداکثری، اصل ارتباطات امن و پایدار، اصل استمرار عملیات‌های پدافند هوایی، اصل خوداتکایی و استقلال تاکتیکی، اصل اجرای غیرمتمرکز، اصل انعطاف‌پذیری، اصل عدم قرینگی در اقدامات، اصل سرعت عمل در اقدام، اصل زود درگیری، اصل دفاع در عمق، اصل فرسایش، اصل فرماندهی متمرکز، اصل جنگ الکترونیک و اصل دفاع سایبری احصاء و ارائه گردیده است.

واژگان کلیدی: اصول جنگ، جنگ ناهمتراز، پدافند هوایی.

[1] دانشجوی دکتری مدیریت استراتژیک - دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس – ayandehpajhohan.pub@gmail.com.

[2] دکترای عملیات مشترک و مرکب و مدرس دانشگاه – Alirezaelhami@gmail.com.

[3] دکتری مدیریت راهبردی دفاعی–مدرس دانشگاه -behrooztaslimikar@gmail.com – نویسنده مسئول

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

۱. کلیات

۱،۱. بیان مسئله

با توجه به هم‌قدمت بودن جنگ با حیات بشریت، می‌توان از آن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین رفتارهای طول تاریخ زندگی انسان‌ها یاد کرد که بخش اعظمی از فعالیت انسان‌ها را در ادوار مختلف به‌خود اختصاص داده است. از این‌رو نحوه جنگیدن که از آن به‌عنوان اصول جنگ یاد می‌شود، نه تنها در دوره کنونی، بلکه در دوران مختلف زندگی انسان‌ها از ارزش زیادی برخوردار بوده و از ضرورت‌های اساسی نیروهای مسلح هر کشوری است که هدایت‌گر فرماندهان، یگان‌ها، نیروها و سربازان در چگونه جنگیدن در برابر دشمن و نحوه کسب اهداف نظامی در صحنه واقعی رزم می‌باشد.

با توجه به تعاریف ارائه شده از اصول جنگ مبنی بر اینکه از آن به‌عنوان قواعد کلی هدایت نبرد، ملاحظات اساسی جنگ، حقایق مسلم حاکم بر میدان رزم، مقررات و دستورالعمل در عملیات‌های نظامی، عصاره قوانین و تئوری‌های نظامی و نتیجه تجربیات و آزمایش‌های پی‌درپی صحنه‌های جنگ یاد شده است که کاربرد صحیح این اصول، دارای تأثیر بسزائی در اعمال نظر فرماندهی، هدایت و موفقیت عملیات بوده و فرمانده را در رسیدن به اهداف او یاری می‌دهد و فاقد هرگونه نقضی است، لذا می‌توان از آن به‌عنوان خط‌کش نیروهای مسلح یاد کرد که مسیری برای توسعه و تکامل نیروهای مسلح در نیل به اهداف و مأموریت‌های تعیین شده خواهد بود.

در بین نیروهای مسلح ج. ا. ایران، حوزه پدافند هوایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ضمن اینکه این مسئله بر اساس تحلیل‌های ناشی از دکترین نظامی کشورهایی همچون آمریکا که تهاجم خود را بر محوریت عملیات‌های هواپایه برنامه‌ریزی نموده‌اند و تلاش دارند تا در اولین موج حملات خود با بکارگیری حداکثری قدرت هوایی نسبت به نابودی قدرت دفاعی کشور هدف اقدام نمایند، قابل احصاء است؛ از نمایه‌ها و تجزیه و تحلیل‌های ارائه شده اندیشکده‌های نظامی که بر پایه علمی و اساس دکترین ملی ج.ا. ایران استوار می‌باشد نیز پدافند هوایی جزء اولویت دفاعی برشماری شده و در منویات مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی) هم مکرراً به این موضوع پرداخته شده است.

از این رو، باید قبل از ورود به جنگ، بر پایه اندیشه و تفکر حاکم بر پیش‌بینی صحنه نبرد، نوع جنگیدن دشمن، دکترین حاکم بر عملیات‌های میدانی او و تجربیات میدانی در چند دهه اخیر، نسبت به ارائه چارچوب نظام‌مندی که به‌عنوان اصول بنیادی بتواند مبنای تغییرات و اساس هدایت، پیش‌بینی مطالبات و نیازمندی‌ها، تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و اجرای به‌موقع طرح‌های مقدماتی جهت آماده شدن برای دفاع در برابر هرگونه تجاوزی باشد، اقدام گردد تا از ورود به میدانی مملو از عدم قطعیت و ابهام ممانعت به‌عمل آید.

از آنجایی که تمام تئورسین‌های نظامی محیط جنگ‌های آینده را محیطی ناهمتراز اعلام نموده‌اند که دشمن از برتری تسلیحاتی و تجهیزاتی چندین برابری نسبت به ما برخوردار است و سطح دانش، تکنولوژی، فناوری نظامی، وضعیت اقتصادی و سایر مؤلفه‌های دخیل، امکان تقابل تسلیحاتی را برای ما فراهم نمی‌کند،

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

لذا باید به‌دنبال موضوعاتی باشیم تا ضریب کسب موفقیت در عملیات‌های حوزه پدافند هوایی را از طرق دیگری افزایش دهیم.

یکی از مسیرهای رسیدن به هدف تبیین شده (افزایش ضریب کسب موفقیت در عملیات‌های حوزه پدافند هوایی)، وجود نظام تئوری مشخص و مدون و همچنین اصول حاکم بر جنگ می‌باشد تا با ارائه ملاحظات اساسی، قوانین و قواعد کلی مبتنی بر حقایق مسلم حاکم بر میدان نبرد نیل به پیروزی در جنگ را تضمین نماید.

از این‌رو، محققین تلاش نمودند تا نسبت به ارائه "اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز" اقدام نمایند. در این راستا، با توجه به اینکه در سطح منطقه جنوب‌غرب آسیا کشوری از لحاظ نیروهای نظامی، در تراز قدرت نظامی ج. ا. ایران نمی‌باشد [1] و در سطح بین‌المللی نیز تنها کشوری که همواره ناقض تمامیت ارضی سایر کشورها می‌باشد و مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی) نیز او را به‌عنوان دشمن اصلی ج. ا. ایران مطرح نموده‌اند، آمریکا است؛ لذا محققین با احصاء و مدنظر قرار دادن دکترین عملیاتی ارتش آمریکا بصورت عام و دکترین عملیاتی و همچنین نقاط قوت و ضعف نیروی هوایی آمریکا بصورت خاص، نسبت به ارائه اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز اقدام نموده‌اند.

۱،۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

درخصوص اهمیت تحقیق مبتنی بر نکات ایجابی پژوهش حاضر می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

الف) تعیین اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز، موجب تغییر الگوی فکری در نیروی انسانی، افزایش تمرکز و خلاقیت به‌منظور تلاش جهت بهبود مهارت‌های میدانی برای کسب موفقیت در برابر دشمن ناهمتراز در حوزه پدافند هوایی به‌عنوان «خط مقدم دفاع از حیثیت و موجودیت کشور» (مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی)، 1396/06/12) خواهد شد.

ب) نتایج این پژوهش، می‌تواند به تولید خلق ایده منجر شده و با در معرض آزمون قراردادن ایده‌های مختلف در تمرینات میدانی، موجب شناخت نقاط قوت و ضعف و در نتیجه رفع نواقص موجود و تکمیل فرآیند اقدام میدانی گردد.

ج) نتایج پژوهش حاضر می‌تواند مبنای بازنگری ساختار، سازمان، الگوی سلاح و تجهیزات، چگونگی و نوع عمل نظامی، تربیت و آموزش نیروی انسانی و همچنین نحوه عمل در رزمایش‌ها و تمرینات قرار گیرد.

درخصوص ضرورت تحقیق مبنی بر نکات سلبی پژوهش حاضر می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

الف) هر جنگی رهنامه و بالطبع آن اصول مرتبط با خود را دارد. بنابراین چنانچه به این موضوع دقت نشود و برای انواع جنگ‌های مختلف از اصول یکسانی بهره گرفته شود، امکان کسب موفقیت کاهش خواهد یافت. خصوصاً در شرایط کنونی که تمام پیش‌بینی‌ها حکایت از ناهمتراز بودن جنگ‌های آتی را دارد.

ب) عدم تحقق فرامین مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در حوزه پدافند هوایی.

ج) کاهش احتمال موفقیت عملیات پدافند هوایی در محیط جنگ‌های آتی که از آن به‌عنوان جنگ ناهمتراز یاد می‌شود که نشأت گرفته از عدم توجه به

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی فرماندهی و کنترل، سال ششم، شمارهٔ دو، تابستان 1401

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

بهره‌گیری از اصول متناسب با محیط جنگ ناهمتراز در صحنه رزم واقعی می‌باشد.

۱،۳. هدف و سؤال تحقیق

هدف اصلی پژوهش حاضر، "تدوین اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز" و سؤال اصلی از انجام این تحقیق عبارت است از اینکه، " اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز کدامند؟".

برای این منظور، سؤالات فرعی زیر طرح و در دو دسته جداگانه نظر مصاحبه‌شوندگان اخذ گردیده است.

سؤالات مصاحبه‌شوندگان سطوح راهبردی:

۱. به‌نظر حضرتعالی، دکترین عملیاتی ارتش آمریکا به‌صورت عام چیست؟
۲. به‌نظر حضرتعالی، دکترین عملیاتی نیروی هوایی آمریکا به‌صورت خاص و تخصصی چیست؟
۳. به‌نظر حضرتعالی، تهدیداتی که ناشی از نقاط قوت نیروی هوایی ارتش آمریکا می‌تواند در تدوین اصول جنگ پدافند هوایی در صحنه نبرد با آمریکا که یک محیط ناهمتراز است، اثرگذار باشند، کدامند؟
٤. به‌نظر حضرتعالی، فرصت‌هایی که ناشی از نقاط ضعف نیروی هوایی ارتش آمریکا می‌تواند در تدوین اصول جنگ پدافند هوایی در صحنه نبرد با آمریکا که یک محیط ناهمتراز است، اثرگذار باشند، کدامند؟

سؤالات مصاحبه‌شوندگان سطوح میانی و اجرایی:

۱. به‌نظر حضرتعالی، پدافند هوایی در برابر نیروی ناهمتراز ارتش آمریکا با چه تهدیداتی مواجه است؟
۲. به‌نظر حضرتعالی، پدافند هوایی در برابر نیروی ناهمتراز ارتش آمریکا دارای چه فرصت‌هایی است؟

۱،٤. فرضیه تحقیق

چون پژوهش حاضر دارای نتایج اکتشافی است، لذا فاقد فرضیه می‌باشد.

۱،٥. پیشینه تحقیق

محمدحسین افشردی، توحید قاضی‌پور و داوود گلکاریان در سال 1398 تحقیقی با عنوان «تشابهات و تفاوت‌های اصول جنگ و رهنامه» انجام داده‌اند و در نهایت مشخص شده است که؛ اصول جنگ و رهنامه نوعی قاعده و چارچوب کلی هستند که اصول نسبت به رهنامه از ثبات بیشتری برخوردار است. همچنین اصول جنگ متناسب با ویژگی‌های هر جنگی متفاوت بوده و تابع دکترین نیروهای مقابل می‌باشد. از دیگر یافته‌های تحقیق فوق آنست که رهنامه برگرفته از اصول جنگ تعریف شده و خط‌مشی و چگونگی عمل نیروها را مشخص می‌کند. [2]

هادی مرادپیری در مقاله‌ای با عنوان «اصول و ویژگی‌های جنگ نامتقارن»؛ اصول جنگ نامتقارن را شامل اصول انعطاف‌پذیری، عملیات فرهنگی روانی، جنگ اطلاعاتی، غافلگیری و فریب، پیش‌دستی، وحدت فرماندهی و بسیج نیروها مطرح نموده و همچنین ویژگی‌های این نوع جنگ را شامل سیال‌سازی محیط امنیتی جدید و پرهیز از دکترین پدافندی ایستا، خلق محیط‌های عملیاتی جدید و پرهیز از تکرار

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

تکنیک‌ها، خطرپذیری معقول و حساب شده، نبردهای عمیق، انجام عملیات غیرخطی، سیالیت و حفظ دور تک، مردمی کردن جنگ و عملیات سایبری برشماری نموده است. [3]

خسرو حسنلو در مسال 1396 در مقاله‌ای تحت عنوان «اصول جنگ در عصر ناهمگونی‌ها»؛ با مبنا قرار دادن اصول جنگ، میزان تأثیر هر یک از ویژگی‌های ناهمگون را بر اصول جنگ سنجیده و در نهایت ابتکار عمل، واکنش سریع، دفاع همه‌جانبه، چندمنظوره بودن، پراکندگی و تمرکززدایی، قابلیت انعطاف، اثربخشی راهبردی، بومی‌سازی، خوداتکایی و استقلال رزمی، سیالیت و حرفه‌ای و استشهادی سازی نیروها را به‌عنوان ویژگی‌های بسیار تأثیرگذار؛ اشراف اطلاعاتی خارجی و داخلی، توازن وحشت و عملیات روانی، اختفاء، استتار و فریب، کم‌هزینه بودن، ایجاد ابهام و پیچیدگی و قابلیت حمله به راهبرد دشمن را به‌عنوان ویژگی‌های تأثیرگذار و همچنین عدم قطعیت، حفظ توان خودی و مهار برتری آتش هوایی، عدم انتظار، پایان‌ناپذیری بنیه رزمی و نبرد مستمر و نظم و انضباط انقلابی را نیز جزء ویژگی‌های کم تأثیر جنگ ناهمگون برشماری نموده است. [4]

حسین ظریف‌منش در سال 1400 تحقیقی با عنوان «سازمان و سازماندهی در جنگ با یک قدرت ناهمتراز» انجام داده است و در نهایت مشخص گردیده است که در جنگ با یک قدرت ناهمتراز، سازمان اثربخش و نیز سازمان و سازماندهی باید امکان تمرکز توانائی‌های خودی را روی نقاط ضعف محوری دشمن فراهم کند و در این زمینه باید بر اساس نگرش سیستمی و حسب مورد اقتضائی و متکی بر عناصر قدرت ملی طراحی شود و همچنین ضروری است تا سازمان و سازماندهی به‌صورت سلولی، چابک، منعطف و حسب مورد تخصصی (تک‌منظوره) و یا چندمنظوره باشد. [5]

محمدحسین افشردی در سال 1398 تحقیقی با عنوان «بررسی نیازها، قابلیت‌ها و توانمندی‌های فرماندهی و مدیریت در عرصه جنگ‌های آینده ج.ا.ایران» انجام داده و در نهایت ضمن تقسیم‌بندی صحنه جنگ در سه حوزه فرماندهی، مدیریت و سطوح راهبردی؛ توانمندی‌ها و نیازهای مستقل هریک از این سه حوزه به منظور جهت‌گیری‌های تربیت نیروی انسانی کارآمد و متناسب با نیازهای صحنه جنگ آینده ج.ا.ایران مشخص گردید. [6]

مهدی مطهرنیا و بابک نعمتی در سال 1395 تحقیقی با عنوان «بررسی و رتبه بندی ابعاد رسانه‌های جمعی تاثیرگذار بر مدیریت جنگ های آینده» انجام داده است و در نتیجه پژوهش مذکور، میزان تأثیر شبکه‌های خبری در مدیریت جنگ‌های آینده با میانگین آماری ۹,۱۱ دارای بیشترین تأثیر اندازه‌گیری شده است. [7]

۱,٦. روش تحقیق

با توجه به اینکه محققین در این پژوهش به‌دنبال تدوین اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز می‌باشند که نتایج حاصله می‌تواند مورد بهره‌برداری مسئولین ذی‌ربط نیروهای مسلح و پدافند هوایی کشور ج. ا. ایران قرار گیرد، لذا این تحقیق، از نوع کاربردی – توسعه‌ای می‌باشد. روش این تحقیق، توصیفی - تحلیلی و رویکرد آن کیفی است. داده‌ها به دو روش کتابخانه‌ای (مطالعه منابع، اسناد، مدارک و فیش‌برداری) و میدانی (مصاحبه و تشکیل جلسات خبرگی و نخبگی) گردآوری شده است. اطلاعات

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

به‌دست آمدهٔ از مطالعه منابع به روش تحلیل محتوا و اطلاعات به‌دست آمدهٔ از مصاحبه و جلسات خبرگی و نخبگی به‌روش تحلیل گفتمان و با بهره‌گیری از نرم‌افزار «مکس‌کیودی‌ای» مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفته است. در این پژوهش دو مرحله مصاحبه باز و چندین مرحله جلسه هم‌اندیشی خبرگی و نخبگی صورت پذیرفته است. در این تحقیق، دو هدف از انجام مصاحبه درنظر گرفته شده است.

در هدف اول، با توجه به طبقه‌بندی بالای دکترین عملیاتی ارتش‌ها و همچنین عدم وجود منبع موثق از دکترین عملیاتی ارتش آمریکا، لذا محققین یک مرحله از مصاحبه را با صاحب‌نظران این حوزه، جهت احصاء دکترین ارتش آمریکا اختصاص داده‌اند. مصاحبه‌شوندگان این مرحله، شامل خبرگان و نخبگان سطوح راهبردی هستند که با دکترین، نحوه تدوین و استخراج آن از واقعیت‌های میدانی آشنایی کامل دارند و از اساتید برجسته دانشگاهی و نخبگان تدوین دکترین کلان کشور در حوزه نظامی هستند. این افراد از بررسی سوابق و مشورت با سایر صاحب‌نظران، به‌تعداد 13 نفر انتخاب شده‌اند.

هدف از مصاحبه مرحله دوم، تکمیل زنجیره تحقیق و مدیریت دانش به‌منظور مدیریت دانایی و مدیریت اندوخته‌های علمی متخصصان پدافندهوایی کشور است که منجر به کسب دانش اکتشافی در راستای هدف تحقیق حاضر خواهد شد تا امکان در دسترس قراردادن نظام‌مند اطلاعات و اندوخته‌های علمی، جهت بازدهی بیشتر و مؤثرتر نتایج پژوهش پیش‌رو فراهم گردد. مصاحبه‌شوندگان این مرحله، متخصصین پدافندهوایی می‌باشند که با محیط جنگ‌های ناهمتراز، ویژگی‌ها و مشخصات آن آشنایی کامل دارند. این افراد به‌صورت طبقه‌بندی هدفمند و برابر جدول شمارهٔ (1) انتخاب شده‌اند. علت انتخاب این افراد از آن جهت است که تمام سطوح تاکتیکی، عملیاتی و راهبردی را از اجرا تا مدیران میانی و مدیران سطوح بالای پدافند هوایی به‌خود اختصاص داده‌اند و تجمیع نظرات این افراد را می‌توان به‌عنوان نزدیکترین و تکامل‌یافته‌ترین بسته دانشی در راستای هدف تحقیق برشماری نمود.

جدول شمارهٔ (1): سطوح خدمتی مصاحبه‌شوندگان

سطوح خدمتی	تعداد فراوانی	درصد فراوانی
رده راهبردی سازمان	9	12%
رده میانی سازمان	43	54%
رده اجرایی سازمان	27	34%
کل	79	100%

پس از احصاء اصول اولیه از مطالعه منابع و مصاحبه‌های به‌عمل آمده، نسبت به تشکیل چندین جلسه هم‌اندیشی خبرگی و نخبگی اقدام و اصول به‌دست‌آمده اولیه، مورد بررسی قرار گرفت و پس از بحث و تبادل نظر و تأئید نهایی هیئت خبرگی و نخبگی، اصول تدوین گردیده، در بخش نتایج این تحقیق ارائه گردیده است.

در تعیین روایی مصاحبه، از روش روایی محتوایی و کسب نظر صاحب‌نظران استفاده شده است. برای تعیین پایایی مصاحبه از کاپای کوهن استفاده شده که برابر فرمول زیر معادل 0/825 به‌دست آمده است.

جدول شماره (2): محاسبه کاپای کوهن

داده‌های حاصل از ارزیابی مصاحبه‌ها		ارزیاب دوم	
		اشتراک	اختلاف
ارزیاب اول (محققین)	اشتراک	40	3
	اختلاف	2	8

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

$$Kappa = \frac{Pr(a) - Pr(e)}{1 - P_{r(e)}} = \frac{0/93 - 0/6}{1 - 0/6} = 0/825$$

۲. ادبیات تحقیق

۲،۱. مطالعه منابع

۲،۱،۱. جنگ و محیط جنگ ناهمتراز

جنگ به معنی کارزار، ستیزه، نبرد و پیکار آمده است و از نظر اصطلاحی نوعی نزاع است که برخورد میان دو گروه سازمان یافته را نشان می‌دهد. جـنـگ، اعمال زور با استفاده از نیروی مسلح است که هدف هر یک از طرفین غلبه بر دیگری می‌باشد. [8] جنگ جزئی از زندگی اجتماعی بشریت می‌باشد [9] و اقدامی خشونت‌آمیز برای وادار کردن دشمن به انجام خواسته ماست. [10] جنگ دارای انواع مختلفی است که بیانگر ماهیت جنگ در صحنه نبرد واقعی و میدان رزم می‌باشد. یکی از انواع آن که امروزه بسیار مدنظر نظریه‌پردازان قرار گرفته است، جنگ ناهمتراز می‌باشد.

جنگ ناهمتراز نبردی است که از شکل هنجار و قاعده طبیعی خارج شده و از روشی غیرمستقیم برای تأثیرگذاری بر یک نیروی بالاتر و نامتعادل استفاده می‌کند. در این جنگ به‌منظور دست‌یابی به اهداف راهبردی موردنظر، یک نیروی تاکتیکی و عملیاتی ضعیف، توان خود را برضد نقاط آسیب‌پذیر دشمن به‌کارگرفته و با هدف تضعیف میل به جنگجویی و اراده او، تأثیرات نامتناسبی را برجا می‌گذارد. [11] گروهی از اساتید دافوس آجا جنگ ناهمتراز را همان جنگ نابرابر و ناهمگون می‌خوانند که محدود و میان دونیروی نظامی است. در این جنگ توان رزمی محسوس یکی از طرفین نسبت به دیگری در زمان و مکان عملیات برتری دارد لیکن نیروی دارای توان کمتر با اتکا به انگیزه معنوی، مقابله همه‌جانبه اثربخشی را اجرا می‌کند. [12] در جنگ ناهمتراز طرف ضعیف‌تر با اتکا به‌شیوه‌های ابتکاری و غیرقابل پیش‌بینی تاکتیکی به‌مقابله خواهد پرداخت. او همچنین قدرت را پدیده‌ای نسبی که به موقعیت‌هایی همچون زمان، مکان، سرعت و شرایط خاص بستگی دارد عنوان می‌کند و اعتقاد دارد که طرف ضعیف‌تر می‌تواند حالت تعادل و توازن را با هوشیاری بالا، خلاقیت، غافلگیری و قابلیت انعطاف (طبق تئوری هوش‌سرشار) در مقابل طرف قوی‌تر ایجاد کرده و برتری را به‌دست گیرد. ضریب عملیاتی جنگ‌های ناهمتراز کمتر تابع عوامل محاسباتی است و بیشتر نتیجه انجام مأموریت تحت هر شرایطی می‌باشد. [13]

از نظر محمدحسین افشردی، ما باید حداقل برای سه نوع جنگ آمادگی داشته باشیم. "نبرد همتراز"، "ناهمتراز" و "ضد تروریسم". او می‌افزاید که باید بررسی کنیم که چه اصولی را باید سرلوحه قرار دهیم تا پیروزی نصیب ما گردد. برای رسیدن به اصول جنگ، باید چهار موضوع اصلی شامل حداکثر بهره‌برداری از نقاط ضعف دشمن، حداکثر دوری از نقاط قوت دشمن، حداکثر بهره‌برداری از نقاط قوت خودی و حداکثر دوری از نقاط ضعف خودی با دقت مدنظر قرار گیرند. رعایت این چهار موضوع، در کسب موفقیت بسیار حائز اهمیت است. [14]

۲،۱،۲. ویژگی‌های جنگ ناهمتراز

نیروهای نامنظم در جنگ‌های ناهمتراز تلاش می‌کنند تا با اجرای عملیات جنگ و گریز در نقاط

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

تحت کنترل دشمن اقدام نمایند. آن‌ها نقاط راهبردی را از موازنه جنگ حذف تا نقطه قوت دشمن برای امکان تسلط بر نقاط کلیدی بی‌اهمیت گردد. از دیگر ویژگی‌هایی که می‌توان برشماری کرد عبارتند از؛ تلاش در جهت تحریک افکار عمومی علیه دشمن. اتکا به نیروهای بومی برای پشتیبانی، اقدامات قاهرانه و درگیری‌های نظامی و چریکی و درگیری‌های غیرفیزیکی مثل حملات هکری. [15]

حسین ظریف‌منش؛ ابتکار عمل، اقدامات غیرمنتظره یا غیرقابل پیش‌بینی بودن، ابزار نامتعارف، تأثیر راهبردی، فریب در دو حوزه فیزیکی و روانی جنگ، تکرارناپذیری، کوتاه‌مدت بودن، غافلگیری تاکتیکی و راهبردی، فاقد صحنه نبرد مشخص، نامشخصی و نامعینی جنگ‌جویان، نداشتن ابزار و فناوری مشخص، فضای مانوری زیاد، دست‌یابی به اهداف راهبردی با استفاده از منابع اندک، برخورداری از واحدهای اجرایی و رزمی کوچک، ضربه دقیق عملیاتی و همچنین هدف قراردادن اراده دشمن را از مشخصه‌های جنگ ناهمتراز می‌داند. [16]

برنامه‌ریزی، هوش، اقدام غیرمتمرکز، غافلگیری، اقدام کوتاه مدت، حمله های چندگانه و برخورداری از سازماندهی و تفکر متفاوت، تلاش برای به‌حداکثر رساندن برتری‌های خودی، استفاده از نقاط ضعف رقیب و حفظ ابتکارعمل جزء مشخصه‌های نبرد ناهمتراز محسوب می‌شوند. [17]

ویژگی‌های جنگ ناهمتراز حزب‌الله علیه رژیم صهیونیستی نیز عبارتند از استفاده از اصل غافلگیری، سلب اراده از دشمن، دفاع متحرک و همه‌جانبه، حفاظت و اطلاعات، سرعت عمل و جنگ از راه دور ، قدرت جنگ روانی بالا و ظرفیت‌های بالای روحی و ایمانی. [18]

از دیگر ویژگی‌هایی که برای جنگ ناهمتراز می‌توان برشماری نمود شامل انسان‌محوری [19] و [20]، ایدئولوژی [21]، اتکای به مردم [22] و [23]، حفظ توان [24]، بهره‌گیری از روش‌ها و ابراز متفاوت، بدیع، متغیر و متناسب با مقتضیات [25]، همه عرصه‌ای [26]، متمرکز علیه مواضع ویژه [27] و [28]، فرسایشی [29] و [30]، بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی [31] و [32]، عدم قطعیت و پیش‌بینی‌ناپذیر [33]، جنگ اطلاعاتی [34] و [35]، فریب و غافلگیری [36] و [37] و [38] و [39] و جنگ روانی [40] و [41] می‌باشند.

۲،۱،۳. اصول جنگ[1]

بشر از دیرباز به ضرورت و اهمیت اصول جنگ پی برده و همواره برای بهتر جنگیدن و دستیابی به نتایج مطلوب و کسب پیروزی، سعی بر آن داشته تا حداکثر استفاده را از این اصول در طرح‌ریزی‌ها و انجام عملیات‌ها ببرد و هرگاه با شکستی روبه رو می‌گشته به تجزیه و تحلیل علل شکست پرداخته و به این نتیجه رسیده که یک یا چند اصل را در کار خود نادیده گرفته است. تعاریف مختلفی برای اصول جنگ بیان شده، لیکن مضمون همه آن‌ها یکسان است. در فرهنگ توصیفی مفاهیم راهبردی، از اصول جنگ به‌عنوان اصول راهبردی – راهکنشی یاد شده است که کاربرد به‌موقع آن‌ها در میدان جنگ، در کسب پیروزی بسیار

[1] Principles of war.

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

مؤثر است. [42] اصول جنگ، راهبرد نظامی و راهکنش‌ها است که اساس طرح‌ریزی عملیات‌ها محسوب می‌شود. [43] اصول جنگ، مجموعه‌ای از ملاحظات اساسی جنگ است و طی قرن‌ها جمع‌آوری شده است. اصول جنگ، مجموعه‌ای از ملاحظات مجرّد است که از عصاره تجربیات به دست آمده‌اند و چنانچه در شـرایـط خـاصّی بـا فراست به‌کار روند، در انتخاب راهکارهای مناسب، استراتژیست‌ها را یاری خواهند کرد. اصول جنگی مقررات و دستورالعمل‌هایی هستند که حقیقت را در عملیات‌های نظامی نشان می‌دهند. [44] اصول جنگ متناسب با انواع نبردها دارای تفاوت‌هایی است. برخی از این اصول متناسب با نوع جنگ‌ها متغییر و متفاوت هستند و برخی از اصول جنگ برای تمام انواع جنگ‌ها ثابت و غیر قابل تغییر هستند. مثلاً اصل غافلگیری. با توجه به اینکه اصول جنگ با واقعیات فیزیکی صحنه نبرد سروکار دارد لذا با تغییرات محیطی و تحولات جدید، به‌مرور زمان متحول شده و در عین حال تکامل خواهد یافت. [45] مفهوم اصول جنگ بسیار به دکترین یا رهنامه عملیاتی نزدیک است و بنیادی‌ترین شـکل دکترین بوده و مبین عناصر اصلی هدایت جنـگ محسوب می‌شونـد. [46] اصول جنگ، حقایق بنیادی حاکم بر اجرای جنگ هستند که کاربرد صحیح آن‌ها، در اعمال فرماندهی و در هدایت موفقیت‌آمیز عملیات نظامی، از اهمیت حیاتی برخوردار است. [47] اصول جنگ، از تعدادی قواعد کلی برای هدایت نبرد تشکیل شده است. حقایق مسلم حاکم بر میدان نبرد، اصول جنگ را می‌سازند. کاربرد به‌موقع و مؤثر آن‌ها، در به دست آوردن پیروزی، اثر قاطع دارند. [48] اصول جنگ راهنمای مؤثری برای عملیات رزمی نیروهای مسلح محسوب می‌شوند. به‌کارگیری این اصول ممکن است متناسب با موقعیت و برداشت فرماندهان، متفاوت باشد. فرمانده باید ماهرانه این اصول را برای حفظ ابتکار عمل و کنترل منطقه رزم به‌کار گیرد. اصول جنگ مجموعه‌ای از ملاحظات مجرد، قواعد مسلم و مبانی اساسی در طرح‌ریزی، هدایت و اجرای عملیات نظامی است که از عصاره تجارب جنگی ملل مختلف در طول تاریخ به‌دست آمده‌اند. اصول جنگ بر جریان جنگ حاکم می‌باشند و به‌کارگیری صحیح و به‌جای آن‌ها امکان موفقیت در نبرد را افزایش می‌دهد [49] پایه و شالوده علم و هنر جنگ را که شامل عصاره قوانین و تئوری‌های نظامی ارزیابی شده و نتیجه تجربیات و آزمایشات پی در پی صحنه جنگ و حاصل خون‌های ریخته شده و میراث عملیات نظامی قرون گذشته و حال به شمار می‌روند، تحت عنوان "اصول جنگ" نامگذاری نموده‌اند. این اصول، فیزیکی و قابل لمس می‌باشند و فرمانده برای وصول به پیروزی، می‌تواند با دریافت مأموریت و با برقراری تعادل بین این اصول، اساس رهبری نظامی را تشکیل و آن‌ها را درطرح‌ریزی و هدایت عملیات مربوطه به کار بندد. عموماً اصول جنگ مکمل یکدیگر بوده و متقابلاً به یکدیگر بستگی دارند. میزان استفاده هر یک از این اصول بستگی به وضعیت موجود داشته و در پاره‌ای از موارد ممکن است یک یا چند اصل به‌طورکلی قربانی یکدیگر گردیده و در نظر گرفته نشوند. به‌عبارت دیگر، میزان استفاده از این اصول بستگی به وضعیت موجود و هدف رهبر یا فرمانده در نحوه اجرای عملیات دارد. اصول جنگ چارچوب نبرد را تعیین می‌کند. [50] اصول

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

جنگ پیش‌تر از ثبات زیادی برخوردار بودند لیکن امروزه به‌علت تغییرات سریع محیطی و فناورمحور عرصه نظامی، این اصول نیز با سرعت بیشتری دستخوش تغییرات شده‌اند. [51] بکارگیری اصول جنگ متناسب با موقعیت و برداشت فرماندهان، متفاوت می‌باشد و فرماندهان باید ماهرانه از این اصول برای حفظ ابتکار عمل و هدایت و کنترل صحنه رزم خود بهره ببرند. [52]

۲،۲. مصاحبه و جلسات خبرگی و نخبگی

۲،۲،۱. دکترین عملیاتی ارتش آمریکا

نیروهای نظامی آمریکا، دکترین عملیاتی خود را در دو بخش کلی، دکترین عملیاتی عمومی و دکترین عملیاتی تخصصی ارائه می‌نمایند. در این تحقیق، ضمن بررسی دکترین عملیاتی عمومی ارتش آمریکا، در سطح تخصصی به دکترین عملیاتی نیروی هوایی ارتش آمریکا پرداخته خواهد شد تا امکان احصاء اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز به‌عنوان خط مقدم دفاع در برابر هر گونه تجاوز هوایی میسر گردد.

آماده سازی افکار عمومی، تحمل حداقل تلفات انسانی، پرهیز از ورود به مناطق پر جمعیت و جنگ با مردم، عملیات سریع وقاطع، ارزیابی همه جانبه اطلاعاتی، عملیات مبتنی برتأثیر (نه انهدام)، حداکثر استفاده از نیروهای رزمی ویژه و یگانهای تاکتیکی کوچک وخودکفا، تأکید بر حداکثر استفاده از نیروهای مشترک و مرکب، تأکید بر تجهیز نیروهای مسلح به سلاح‌ها و فناوری روز، تأکید بر عملیات جنگ الکترونیک، تأکید بر عملیات روانی، در کنترل قراردادن زمان نبرد و کاهش رده‌های فرماندهی و افزایش سرعت در تصمیم‌گیری؛ به‌عنوان دکترین عملیاتی عمومی ارتش آمریکا مطرح هستند.

دکترین عملیاتی نیروی هوایی آمریکا شامل کسب برتری هوایی و فضائی به‌منظور حفظ آزادی عمل، هدف‌گیری دقیق برای انهدام بیشترین اهداف با حداقل پرواز، تأکید بر قدرت آتش هر چه بیشتر، برتری اطلاعاتی برای بکارگیری قدرت هوایی در زمان و مکان مناسب، قابلیت حمله به اهداف در نقاط دور از دسترسی درسطح جهان، جابجائی سریع نیروها به‌منظور انجام واکنش سریع در سطح جهان، توانایی پشتیبانی رزمی سریع برای نیروها، قابلیت واکنش سریع، تأکید بر تسلط بر فضا و هماهنگی کامل بین قدرت هوایی و فضایی از طریق سامانه‌های فرماندهی و کنترل، توانایی حملهٔ سریع در تمام طول شبانه‌روز و شرایط نامساعد جوی، تأکید بر انعطاف، مهارت و تنوع در مأموریت‌ها، کنترل تمرکزی و اجرای غیرتمرکزی، هماهنگی و هم‌سویی کامل با عملیات زمینی و دریایی و در نهایت هماهنگی و یکپارچه‌سازی حملات متعارف و غیرمتعارف؛ می‌باشند.

۲،۲،۲. اصول جنگ پدافندهوایی در محیط ناهمتراز

جهت تکمیل مطالعه منابع، مدیریت اندوخته‌های علمی متخصصان پدافند هوایی کشور، احصاء دانش مکنون مرتبط با هدف تحقیق، بهره‌گیری از حداکثر خلاقیت و نوآوری، یاری رساندن به فرآیند تصمیم‌گیری و همچنین ممانعت از دوباره‌کاری و دور تسلسل در روند تحقیق، نسبت به مصاحبه با تعداد 79 نفر از متخصصین پدافند هوایی در سطوح مختلف اجرایی، میانی و راهبردی سازمانی و همچنین تشکیل

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

چندین جلسه خبرگی و نخبگی جهت تجمیع نتایج حاصل از مصاحبه‌های صورت‌گرفته و ایجاد رشد و تکامل در داده‌های احصاءشده اقدام گردید. در مصاحبه، برای مصاحبه‌شوندگان سطوح راهبردی سؤالاتی مطرح گردیده است که مستقیماً محققین را به اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز می‌رساند و برای مصاحبه‌شوندگان سطوح میانی و اجرائی سؤالاتی مطرح گردیده است که محققین را بصورت غیرمستقیم به اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز می‌رساند. از این‌رو، پاسخ سؤالات مصاحبه‌شوندگان سطوح راهبردی و مصاحبه‌شوندگان سطوح میانی و اجرائی بصورت مجزا در زیر آمده است.

تجمیع پاسخ سؤالات مصاحبه‌شوندگان سطوح راهبردی:

تهدیداتی که ناشی از نقاط قوت نیروی هوایی ارتش آمریکا می‌تواند در تدوین اصول جنگ پدافند هوایی در صحنه نبرد با آمریکا که یک محیط ناهمتراز است، اثرگذار باشند، عبارتند از:

ارتش آمریکا از بالاترین سطح فناوری نظامی خصوصاً در نیروی هوایی خود برخوردار است. به‌همین دلیل، به تعداد زیادی هواپیمای آماده عملیات از آخرین نسل هواپیماها و انواع پیشرفته آن‌ها مجهز می‌باشد و از آنجایی که مأموریت خود را در فواصل بسیار دوری از مرزهای جغرافیایی ایالت متحده انجام می‌دهد، به سایر امکانات و تسلیحات مورد نیاز همچون سامانه‌های فرماندهی و کنترل پرنده، رادارهای کنترلی با دقت تفکیک‌پذیری بالا و امکان بهره‌برداری به‌عنوان رادار کنترل آتش سلاح‌های آفندی و پدافندی، انواع ماهواره‌های جمع‌آوری اطلاعات جاسوسی، انواع ماهواره‌های کنترل سلاح، انواع ماهواره‌های ارتباطی، مهمات هوشمند و دقیق با برد عملیاتی بالا، سامانه‌های دفاعی مطمئن و امثالهم که از آخرین فناوری روز دنیا بهره برده است؛ تجهیز می‌باشد. بر همین اساس، می‌تواند در کوتاه‌ترین زمان ممکن برتری هوایی و سیادت هوایی را نصیب خود کند. همچنین، در انجام پشتیبانی و لجستیک مطمئن و مستمر از نیروهای عملیاتی خود به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین اصولی که منجر به موفقیت و پیروزی او در مأموریت‌هایش می‌گردد، نیز توجه ویژه‌ای دارد و بر همین اساس فرماندهی ترابری راهبردی دارد که امکان ترابری استراتژیک در سطح جهان و همچنین در صحنه نبرد را برای نیروهای آمریکایی فراهم می‌کند.

آمریکا برای فراهم ساختن شرایط مناسب به‌منظور امکان حمله به اهداف تعیین شده از فواصل دور، ضمن ارتقاء برد عملیاتی هواپیماهایش، توانایی انجام عملیات سوخت‌رسانی هوایی را نیز در تمام شرایط جوی دارد. نیروهای مسلح آمریکا، قابلیت انجام عملیات‌های مشترک و مرکب را داشته و برای تقویت این حوزه رزمایشات و تمرینات مستمری را در دستور کار خود قرار داده است و به‌همین منظور، ارتباطات پایدار و چندلایه را بصورت تاکتیکی و با بهره‌گیری از چندین لایه هم‌پوشان برای نیروهای خود در صحنه نبرد فراهم ساخته است. به این توانمندی‌ها، باید برخورداری از قدرت دریایی و انواع ناوهای هواپیمابر، بالگردانبر، لجستیک، زیردریایی و مین‌روب را نیز مزید نمود.

فرصت‌هایی که ناشی از نقاط ضعف نیروی هوایی ارتش آمریکا می‌تواند در تدوین اصول جنگ

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

پدافند هوایی در صحنه نبرد با آمریکا که یک محیط ناهمتراز است، اثرگذار باشند، عبارتند از:

اگر شما به انواع سنسورها برای جمع‌آوری اطلاعات در مورد کشور هدف مجهز باشید، لیکن جمع‌آوری اطلاعات از راه دور معایب و محدودیت‌های خاص خودش را دارد و لازم هست برای انجام هرگونه عملیاتی نسبت به کسب اطلاعات موردی از صحنه نبرد اقدام نمائید. ارتش آمریکا نیز در این خصوص مستثنی نبوده و به‌علت ضعف موجود در سامانه‌های شناسایی از راه دور که امکان شناسایی کامل در مورد جزئیات هدف را فراهم نمی‌کنند، نیازمند کسب اطلاعات موردی از صحنه نبرد و هدف مدنظر می‌باشد و همین عامل، باعث نزدیک شدن آن‌ها به شما خواهد شد و شما می‌توانید از این فرصت برای آسیب رساندن به او استفاده کنید؛ البته اگر امکانات مورد نیاز را داشته باشید. به همان میزان که ارتش آمریکا یک ارتش فناورانه می‌باشد، آسیب‌پذیری او را از فضای فرکانسی افزایش خواهد داد؛ چون به‌شدت وابسته به فضای فرکانسی است و در صورت وجود مدیریت فرکانس صحنه نبرد از سوی شما، او نخواهد توانست از این فضا بهره‌برداری نماید. در چنین شرایطی بیش از هر چیز دیگری، عملیات‌های مشترک و مرکب با چالش مواجه خواهند شد. وقتی از یک ارتش فناورانه صحبت به میان می‌آید که فرماندهی و کنترل در هدایت نیروهایش از اولویت خاص و ویژه‌ای برخوردار است، لذا باید بر اختلال و عملیات‌های سایبری توجه ویژه‌ای داشت. آمریکایی‌ها همواره شروع‌کننده جنگ هستند و همیشه جنگ را در ورای مرزهای جغرافیایی خود تعقیب می‌کنند. چنین ارتشی با هجمه‌ای از مقاومت‌های بین‌المللی درخصوص رفتارهای نظامی خود برخوردار است؛ بنابراین، گرفتن تلفات نیروی انسانی از این ارتش، می‌تواند شما را به هدف‌تان نزدیک کند؛ چون در برابر تلفات نیروی انسانی به‌شدت ضعف دارند. اگرچه ارتش آمریکا از قدرت دریایی بالایی برای نقل و انتقال نیروی هوایی و لجستیک خود برخوردار است، لیکن باید توجه شود که ناوها دارای محدودیت‌های زیادی هستند *(زمان محدود حضور در اقیانوس‌ها، نیاز به اسکله برای انجام امور تعمیراتی و پشتیبانی و غیره)* و در برابر موشک، مین و شناورهای تندروی ج. ا. ایران نیز آسیب‌پذیر می‌باشند. ضمناً تمام هواپیماها امکان پرواز از عرشه ناوها را ندارند. از سوی دیگر، ج. ا. ایران از لحاظ نیروهای مسلح و جغرافیا، کشوری است که امکان تأمین اهداف آمریکا با انجام عملیات‌های محدودیت فراهم نخواهد شد. بنابراین برای اجرای کامل و وسیع طرح‌های عملیاتی خود، به فرودگاه‌هایی که در همسایگی نزدیک یا دور شما هستند وابسته می‌باشند. سامانه‌های پدافندی که آمریکایی‌ها برای دفاع از نیروهای خود حمل می‌کنند، به‌علت بعد مسافت و محدودیت در حمل و نقل، دارای خلاءهای زیادی برای دفاع هستند. در چنین صورتی اگر شما از حالت انفعالی خارج شوید و آفند را نیز در دستور کار خود قرار دهید، قطعاً موفقیت زیادی را نصیب شما خواهد کرد. در کنار موراد قبلی، باید هزینه‌بر بودن عملیات‌های هوایی را نیز مدنظر قرار داد. در چنین شرایطی، اگر شما بتوانید زمان جنگ را افزایش دهید، او را متحمل افزایش هزینه خواهید نمود.

تجمیع پاسخ سؤالات مصاحبه‌شوندگان سطوح میانی و اجرائی:

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

اشراف اطلاعاتی در سطح تاکتیکی با جمع‌آوری به‌موقع اطلاعات، تجزیه و تحلیل و اشتراک‌گذاری آنی اطلاعات به‌دست آمده بین نیروهای تحت‌امر، نقش مؤثری را در اجرای غیرتمرکزی اقدامات دفاعی پدافند هوایی دارد. این موضوع با داشتن شبکه فرماندهی و کنترلی که امکان بهره‌برداری از آن در محیط ناهمتراز فراهم باشد و دشمن نتواند سیستم فرماندهی و کنترل را تحت تأثیر اقدامات گرم و سرد خود قراردهد، امکان‌پذیر خواهد بود.

رعایت اصول پدافند غیرعامل خصوصاً فریب در راستای ممانعت از دسترسی دشمن به اطلاعات صحیح از آمایش نیروهای خودی، اطلاعات دارای طبقه‌بندی، اطلاعات فنی و عملیاتی، طرح‌ریزی‌ها، روش‌ها و امثال آن می‌باشد. تمرکز در آمایش سرزمینی پدافند هوایی، به‌شدت شما را آسیب‌پذیر خواهد نمود. از سوی دیگر؛ با توجه به تفاوت فاحش کمی بین تجهیزات دفاعی شما با پهنه جغرافیایی و همچنین وجود اختلاف کیفی بین این تجهیزات با تسلیحات تهاجمی دشمن، باید تلاش شود تا آمایش سرزمینی مطابق و متناسب با عوامل جغرافیای محیطی صحنه رزم، نقاط قابل دفاع و سمت‌های احتمالی حمله دشمن صورت بگیرد. یعنی باید تلاش کنید تا از جغرافیا حداکثر استفاده را در پدافند هوایی ببرید.

بهره‌گیری از تغییر آمایش فرکانسی صحنه نبرد، از دیگر مسائل حائز اهمیت در حوزه پدافند غیرعامل می‌باشد که حوزه تخصصی جنگال در رعایت این اصل نقش آفرینی می‌کند. در کل می‌توان بهره‌گیری از اختلال و فریب علیه دشمن (جنگ الکترونیک) را نیز یکی از اصول لازم در محیط جنگ ناهمتراز برشماری نمود. جابجایی نمایش نقاط قوت و ضعف نیروهای خودی می‌تواند دشمن را در تصمیم‌گیری، طرح‌ریزی و اجرای عملیات‌های تهاجمی با شک و چندگانگی مواجه نماید. در برابر دشمن ناهمتراز فقط نباید انفعالی اقدام نمود. بلکه نیاز هست شما هم به او حمله کنید و مواضع، امکانات، تجهیزات، مقدورات و دارایی‌های او را در محل تجمع نابود کنید تا استمرار عملیات داشته باشید. از این‌رو باید برای آفند در پدافند فکر کرد. راهکارها، روش‌ها و نیازمندی‌های عملیاتی این مسئله را باید از هم‌اکنون پیش‌بینی و در هنگام جنگ مورد استفاده قرار داد. وقتی صحبت از دشمن ناهمتراز می‌شود، یعنی حداقل از لحاظ کمیت نسبت به شما دارای برتری چشم‌گیری است. بنابراین باید امکان دفاع هم‌زمان هواپایه، زمین‌پایه و دریاپایه را در حوزه پدافند هوایی با تمرکز بر اهداف راهبردی دشمن برنامه‌ریزی نمود. یکی از نکاتی که نباید مغفول باقی بماند، پشتیبانی از نیروهای عملیاتی است. اگر پشتیبانی ضعیف باشد یا قطع شود و نیازمندی نیروهای عملیاتی تأمین نگردد، نمی‌توان انتظار موفقیت در عملیات را داشت؛ یا باید این انتظار را به حداقل ممکن کاهش داد. بنابراین پشتیبانی در محیطی که شما با دشمن ناهمتراز مقابله می‌کنید نیز باید متناسب با آن باشد. پشتیبانی متمرکز در چنین جنگی فاقد کارآیی است و باید به شکل دیگری همچون غیرمتمرکز به‌مورد اجرا گذارده شود. جای شکی نیست که حمایت مردمی از نیروهای مسلح که پدافند هوایی نیز بخشی از آن محسوب می‌شود؛ باعث قدرت افزایی خواهد شد. از آنجایی که پدافند هوایی یک نیروی تخصصی تجهیزات محور هست، باید تلاش کرد تا از مردم در پدافند هوایی علیه

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

دشمن بهره گرفت. استفاده از مردم با اجرای آموزش‌های مقدماتی در زمان غیرجنگ و همچنین آموزش‌های تعجیلی در زمان جنگ، امکان بهره‌برداری از آنان را در بخش‌هایی از دفاع پدافندی فراهم خواهد کرد.

با توجه به پیش‌بینی ناهمترازی در جنگ‌های آتی، قطعاً شما باید قبل از بروز جنگ، اقدامات مقدماتی را در خصوص جذب و آموزش نیروی انسانی متناسب با چنین محیطی (محیط ناهمتراز) انجام داده باشید. دکترین جنگ ناهمتراز را نوشته باشید و متناسب با آن نسبت به ارائه آموزش‌های لازم به نیروی انسانی خود اقدام کرده باشید. اگر چنین پیش‌بینی را انجام داده‌اید، بنابراین نیروی انسانی آموزش‌دیده شما، باید از قابلیت‌های لازم همچون ابتکار عمل و خلاقیت برخوردار باشد که می‌تواند به‌عنوان یک بازوی قدرتمند جهت کسب موفقیت در محیط ناهمتراز به شما کمک نماید. همچنین نیروی انسانی که مطابق نیاز عملیاتی شما آموزش دیده باشد، امکان بکارگیری هدفمند تجهیزات و جنگ‌افزارها را نیز برای شما فراهم خواهد کرد. در این صورت با حداقل تلفات و امکانات، حداکثر کارآیی و اثربخشی در نتایج حاصل خواهد شد. چنین نیرویی، باید امکان بهره‌گیری از روش‌های درگیری غیرمنتظره را با بهره‌گیری از برتری‌های موقعیتی که متناسب با شرایط حاکم برای او ایجاد خواهد شد، داشته باشد. در این شرایط، سطح رعایت احتیاط دشمن به‌شدت افزایش یافته و اقدامات او توأم با ترس از هر گونه غافلگیری همراه خواهد شد و در نهایت شما دست برتر را در صحنه رزم خواهید داشت.

اقدامات نرم همچون عملیات روانی همه‌جانبه در راستای ارتقای روحیه نیروی انسانی شما و در مقابل کاهش و تضعیف روحیه دشمن بسیار حائز اهمیت است و باید مورد توجه قرار گیرد. شما از این طریق می‌توانید، بین سربازان خودی و دشمن به تغییر موازنه روحی و روانی برسید که حتما باید متناسب با موضوعات و مسائل اساسی صحنه و میدان رزم باشد و در آن رعایت آستانه تحمل نیروها مدنظر قرار گیرد.

چنانچه پیش از ورود به جنگ، نسبت به تصحیح و تغییر در الگوی تجهیزاتی اقدام شود و طراحی و تولید تجهیزات دفاع هوایی با بهره‌گیری از فناوری روز و قابلیت در برابر تهدیدات فناورانه دشمن در دستور کار قرار گرفته باشد و به محصول نهایی برای رزم و صحنه نبرد تبدیل شده باشد، امکان دفاع متناظر یعنی برابری در کمیت تجهیزات دفاعی و تهاجمی برای کسب موفقیت در برابر تهاجم هوایی دشمن، فراهم خواهد شد؛ در واقع شما توانسته‌اید نسبت به رعایت اصل تناسب بین تجهیزات پدافندی با تهدیدات هوایی دشمن برسید. در غیر این صورت تراکم تجهیزاتی در پدافند هوایی از مراکزی که باید مورد دفاع قرار گیرند، می‌بایست در جنگ ناهمتراز مدنظر قرار گیرد. البته تنها تراکم تجهیزات کافی نبوده و در کنار آن باید از تنوع تجهیزاتی نیز بهره برد تا ضعف برخی از آن‌ها، با قابلیت سایر تجهیزات پوشانده شود و در قالب یک سیستم آمایشی منسجم امکان دفاع موفق را افزایش دهد. این موضوع جزء مواردی است که حتی اگر تغییر در الگوی تجهیزاتی نیز صورت گرفته باشد، بازهم باید لحاظ گردد. چون محیط جنگ همواره آبستن رونمایی از فناوری‌های پنهانی است که نیروهای مدافع را دچار

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

غافلگیری تکنولوژیکی خواهد نمود و با تنوع تجهیزاتی، سطح و شدت این غافلگیری‌ها به حداقل ممکن خواهد رسید. از خصوصیات ناهمترازی، امکان بهره‌گیری از انبوه سلاح در حملات برای دشمن است. یعنی دشمن می‌تواند، در یک حمله بجای بهره‌گیری از تعداد مشخصی مهمات؛ در راستای افزایش ضریب موفقیت خود، از چندین برابر مهمات استفاده نماید. در چنین وضعیتی، سامانه‌ها و تجهیزات پدافند هوایی با آتش انبوه بسیار کارآمد خواهند بود و لازم است از انبوه و توده آتش در برابر حملات دشمن استفاده نمود. رعایت اصل چابکی، از جمله اصولی است که باید مدنظر قرار گیرد. منظور از این اصل صرفاً تحرک نیست. اگرچه رعایت اصل تحرک یا دفاع مانوری یا همان آتش و حرکت نیز از جمله تاکتیک‌های دفاعی در برابر حملات دشمن به‌منظور کاهش آسیب‌پذیری و هم‌زمان افزایش ضریب کسب موفقیت مطرح است و باید حتماً مورد بهره‌برداری قرار گیرد؛ لیکن اصل چابکی که بیانگر وجود یگان‌های سبک، سریع، ماهر، مقاوم، مستقل، خودکفا و خوداتکا می‌باشد، نیز از جمله اصول لازم و ضروری است. رعایت اصل تحرک، صرفاً منوط به تجهیزات و سامانه‌ها نیست. بلکه در پشتیبانی، ارتباطات و سایر ملزومات موفقیت نیروهای عملیاتی و رزمی نیز باید رعایت گردد.

هر نوع جنگی رهنامه مختص به خود را دارد. جنگ ناهمتراز نیز رهنامه خودش را دارد و باید تصمیم‌گیری‌ها نیز متناسب با دکترین رزم ناهمتراز صورت پذیرد. بر همین اساس سایر فعالیت‌ها و اقدامات نیز باید متناسب با رهنامه رزم ناهمتراز برنامه‌ریزی گردد. این مسئله در زمان قبل از جنگ اتفاق خواهد افتاد لیکن در زمان جنگ باید از نیروی انسانی که متناسب با دکترین رزم ناهمتراز می‌باشد و آموزش‌ها و دوره‌های لازم را نیز متناسب با همین رهنامه طی نموده است بهره گرفت. چنین نیرویی، ولایی، منضبط، با روحیه، با اخلاق، مقاوم و متعهد به مأموری‌ت خود خواهد بود.

در تمام مدت زمان جنگ که شما مجبور به دفاع از تهاجم دشمن هستید، حفظ توان و قدرت دفاعی شامل تجهیزات، نیروی انسانی و غیره حائز اهمیت است لیکن در محیط جنگ ناهمتراز حفظ این مؤلفه اهمیت چند برابری خواهد داشت. در محیط ناهمتراز باید تلاش کنید تا از حداقل هزینه‌ها، حداکثر نتیجه را به‌دست آورید. به‌طور واضح باید تلاش کنید تا عملیات‌های خود را به‌صورت مؤثر و دقیق به‌مورد اجرا گذارید تا ضمن اینکه نیازی به تکرار نداشته باشند، فرصت انجام هر گونه اقدامات مقابله‌ای و فرار را از دشمن سلب نمائید.

از دیگر مواردی که در مدیریت هزینه به فایده می‌تواند به کمک نیروی ضعیف‌تر در جنگ ناهمتراز بیاید، اقدامات دفاعی هستند که دارای تأثیرات راهبردی و روانی علیه دشمن می‌باشد. نتایج حاصل از بررسی‌های جنگ‌های اخیر، حاکی از تلاش دشمن در بهره‌گیری از قدرت هوایی برای وارد نمودن حداکثر خسارت در موج اول حمله و کسب و حفظ برتری هوایی برای ایجاد میدانی امن جهت ورود نیروهای سطحی خود می‌باشد. در چنین حالتی باید از کسب برتری هوایی توسط دشمن، ممانعت حداکثری به‌عمل آید. استفاده حداکثری از فضا فرکانسی صحنه نبرد، جزء لاینفک تدابیر نیروهای دشمن خواهد بود تا

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

هدایت صحنه نبرد با کمترین زحمتی ممکن شود. در چنین شرایطی بهره‌گیری از سامانه‌های غیرالکترونیکی همچون سامانه‌های اپتیکی و همچنین ایجاد ارتباطات در چندین لایه مستقل از هم بصورت شبکه‌ای و غیرشبکه‌ای بسیار حائز اهمیت بوده و استمرار عملیات در زمان قطع تماس را فراهم خواهد نمود.

یگان‌های عملیاتی باید خوداتکا باشند و از استقلال رزمی لازم برای اجرای غیرمتمرکز اقدامات دفاعی در برابر حملات دشمن برخوردار باشند. اصل انعطاف‌پذیری از جمله مواردی است که به شما کمک خواهد کرد تا در برابر دشمن ناهمتراز که از توانایی لازم برای جابجایی سریع میدان نبرد و همچنین تغییر سریع تاکتیک‌های هجومی برخوردار است، ایستادگی کنید. همواره ابتکار عمل در دست نیروهای مهاجم است و اصل انعطاف‌پذیری یکی از مواردی است که استمرار عملیات شما را در چنین صحنه‌هایی رقم می‌زند. دشمن نیز همانند شما در حال رصد و پایش مستمر میدان نبرد و اقداماتی است که شما به‌کار می‌برید. او تلاش می‌کند در حین جنگ نیز خود را در برابر اقدامات شما رشد دهد و به یک موجود تکامل یافته تبدیل شود. در این شرایط، شما نباید از اقدامات مشابه بهره ببرید. ضمناً او در تاکتیک‌هایی که به‌کار می‌برد، بسیار چیره‌تر از شماست و مکرراً آن‌ها را تمرین نموده و نقاط ضعف و چگونگی مقابله در برابر تاکتیک‌های خودش را نیز احصاء کرده و به آن آشنایی کامل دارد؛ بنابراین استفاده از تاکتیک‌های هم‌قرینه با دشمن نیز به صلاح شما نمی‌باشد. باید تلاش کنید تا دفاع شما در برابر حملات هوایی دشمن، یکنواخت و مستمر شود. در این شرایط شما می‌توانید به استمرار و پایداری در دفاع برسید. چون اگر لحظه‌ای دشمن را به حال خود رها کنید، او می‌تواند موفقیتی کسب کند که باز پس‌گیری آن برای شما نه تنها کار آسانی نخواهد بود که چه بسا می‌تواند با هزینه‌های فراوانی توأم گردد. دفاع غافلگیرانه؛ یعنی دفاع در مکان و زمانی که دشمن انتظار آن را ندارد، شما را در مأموریتتان موفق خواهد کرد. شما باید در کوتاه‌ترین زمان ممکن اقدام خود علیه دشمن را عملی نمائید. سرباز باید ماشه اسلحه خود را به‌موقع و قبل از اینکه دشمن موضع بگیرد بچکاند. رعایت اصل سرعت عمل در اقدام، از مواردی است که باید مدنظر قرار گیرد و شما باید توانایی استفاده از کوچکترین فرصت‌هایی که برایتان پیش می‌آید را داشته باشید. شما باید بتوانید با دشمن در ورای برد سلاح‌هایش مقابله کنید. اینگونه شما در مصافت زیادی برای درگیری با دشمن زمان دارید و اگر او از انجام مأموریتش منصرف نگردد، مجبور خواهد شد تا در تمام مدت زمان مأموریت خود نسبت به انجام اقدامات مقابله‌ای در برابر تهدیدات پدافندی شما تلاش کند و در نتیجه مأموریت اصلی او تحت الشعاع قرار خواهد گرفت. هم‌زمان با اینکه شما امکان زود درگیر شدن با دشمن را ایجاد می‌کنید، باید بر دفاع در عمق نیز تمرکز داشته باشید. یعنی اینکه، متناسب با پیش‌روی دشمن به سمت شما و در عمق شبکه یکپارچه پدافند هوایی، امکان مقابله با او بیشتر و تهدیدات علیه او با افزایش همراه گردد. دشمن در برابر افزایش زمان جنگ بسیار آسیب‌پذیر است. هجمه‌های اجتماعی و بین‌المللی علیه او، او را وادار می‌کند تا تلاش خود را معطوف به کاهش زمان جنگ و رساندن آن به حداقل زمان ممکن نماید. این ضعف دشمن، یک فرصت برای شما محسوب

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

خواهد شد تا با افزایش مدت زمان جنگ، جنگ را به سمت فرسایشی ببرید و هزینه‌های دشمن را چند برابر کنید. همانگونه که شما اقدام به جنگ الکترونیک می‌کنید، دشمن نیز در تلاش هست با اقدامات مشابه و متناظر، سامانه‌های شما را از چرخه عملیاتی خارج نماید. استفاده از تجهیزات برخوردار از فیلترهای ضد جنگ الکترونیک[1] که منجر به استمرار عملکرد سامانه شما در محیط مملو از اختلال الکترونیکی شود، بسیار مهم و لازم است.

۳. تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

هنگامی که محیط جنگ، ناهمتراز شود؛ نیرویی که از لحاظ کمیت و کیفیت پائین‌تر است می‌بایست به‌صورت نامتقارن با نیروی قوی‌تر بجنگد. در نبرد نامتقارن درگیری‌ها خارج از اصول و قواعد جنگ‌های متقارن و کلاسیک با ضربه‌زدن به نقاط ضعف و آسیب‌پذیر دشمن صورت می‌گیرد. رویکردهای غیرقابل پیش‌بینی و غیرقابل انتظار و بهره‌گیری از خلاقیت و روش‌های خاص جنگیدن از شیوه‌های جنگ نامتقارن می‌باشد. در محیط ناهمتراز، باید از انعطاف‌پذیری بالایی برخوردار بود و وابستگی کمتری به سبک پشتیبانی متمرکز داشت. اگرچه در محیط ناهمتراز شما با محدودیت‌های جغرافیایی، محدودیت بکارگیری نیرو و تجهیزات و همچنین ضعف در مقابل حملات سنگین دشمن مواجه هستید، لیکن در چنین محیطی، باید از توانایی اقدام در تمام پهنه جغرافیایی کشور خود برخوردار باشید تا تلفات و خسارت وارده به شما به حداقل ممکن کاهش یابد. اصل در جنگ ناهمتراز رسیدن به هدف است و برای رسیدن به چنین مقصودی، باید اصولی را به‌کار بگیرید که ضامن موفقیت شما باشد. قطعاً اقدام برابر اصول جنگ کلاسیک یا متقارن، نمی‌تواند شما را در محیط جنگ ناهمتراز به پیروزی برساند.

در اصول جنگ، نکات عمومی وجود دارد که شامل تمام نیروهای مسلح می‌شود، لیکن به‌علت تخصصی بودن نیروها و برخورداری هر یک از آن‌ها از دکترین، مأموریت، روش‌ها و تاکتیک‌های خاص خود، لذا بخشی از اصول هستند که مختص یکی از نیروهای مسلح بوده و اثرگذاری بیشتری را نسبت به اصول مشترک در موفقیت فرماندهان در صحنه نبرد ایفاء می‌کنند.

از مطالعه منابع صورت گرفته، مشخص می‌گردد که اصول جنگ دارای ویژگی‌های است که شناخت این ویژگی‌ها می‌تواند ما را در راستای تدوین صحیح اصول جنگ یاری نماید. این ویژگی‌ها عبارتند از اینکه؛ جنگ دارای اصولی است که این اصول حقایق بنیادی حاکم برای اجرای جنگ هستند؛ کاربرد صحیح اصول جنگ در هدایت موفقیت‌آمیز نظامی از اهمیت حیاتی برخوردار است؛ اصول جنگ مورد پذیرش و قبول همه فرماندهان می‌باشد؛ استراتژیست‌ها با توجه به این اصول، جنگ را هدایت و راهنمایی می‌نمایند؛ این اصول فهرست دقیق، ثابت و منظمی نیستند؛ اصول جنگ در طول سال‌های متمادی دستخوش تغییر می‌شوند؛ وجود اختلاف و یکسان نبودن شرایط جغرافیایی، تاریخی و نیروی انسانی ملت‌ها موجب شده است که هر یک از کشورها اصول جنگ متفاوتی داشته باشند؛ راهبرد جنگ ناهمتراز را باید یکی از

[1] ECCM.

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

جدیدترین راهبردهای جنگی در دوران کنونی دانست؛ دشمن اصلی ما آمریکا است و او یک دشمن غیرهمطراز بوده و به جنگ هوشمندانه و فناورانه توجه دارد و بایستی اصول جنگ ما نیز بر این اساس بازنگری و متناسب با وضعیت کنونی و پیش‌بینی آینده تدوین شود؛ و در نهایت بکارگیری اصول جنگ نامتقارن می‌تواند نیروهای مسلح را در مقابل قدرت‌های بزرگ پیروز بدارد.

با توجه به اینکه، محققین تلاش نموده‌اند تا اصول جنگ پدافند هوایی را برای محیط ناهمتراز تدوین نمایند و در این راستا دشمن اصلی را آمریکا تعریف نموده‌اند، لذا نسبت به بررسی و احصاء دکترین عمومی ارتش آمریکا و دکترین تخصصی نیروی هوایی آمریکا که پدافند هوایی مأموریت دفاع در برابر تهاجمات هوایی این نیرو را بر عهده دارد، اقدام و با استخراج نقاط ضعف و قوت نیروی هوایی آمریکا، اصول اولیه جنگ در حوزه پدافند هوایی برای محیط ناهمتراز بشرح زیر احصاء گردیده است.

1) اصل اشراف اطلاعاتی
2) اصل پدافند غیرعامل
3) اصل فریب
4) اصل عدم قرینگی در اقدامات
5) اصل مدیریت فرکانس
6) اصل آفند در پدافند
7) اصل پدافند هوایی همه‌جانبه
8) اصل سرعت عمل در اقدام
9) اصل فرسایش
10) اصل ابتکار عمل و خلاقیت
11) اصل غافلگیری
12) اصل عملیات روانی همه‌جانبه
13) اصل تناسب
14) اصل چابکی
15) اصل آتش و حرکت
16) اصل حفظ توان و قدرت دفاعی
17) اصل عدم نیاز به تکرار
18) اصل ممانعت حداکثری
19) اصل ارتباطات امن و پایدار
20) اصل استمرار عملیات پدافند هوایی
21) اصل آمایش
22) اصل اجرای غیرمتمرکز
23) اصل انعطاف‌پذیری
24) اصل خوداتکایی و استقلال تاکتیکی
25) اصل هدف
26) اصل زود درگیری
27) اصل دفاع در عمق
28) اصل پشتیبانی غیرمتمرکز
29) اصل فرماندهی متمرکز
30) اصل جنگ الکترونیک
31) اصل دفاع سایبری

٤. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

٤,١.نتیجه‌گیری

پیروی از اصول جنگ، تضمین‌کننده پیروزی در میدان نبرد است؛ به‌همین علت باید در تدوین این اصول نهایت دقت به‌عمل آید. اصول جنگ مانند بسیاری دیگر از موارد، تابع تغییرات محیطی و تحولات جدید می‌باشد؛ بنابراین با ایجاد تغییر در رویکرد جنگ‌ها نیز به‌مرور زمان تغییر و سیر روند تکاملی را طی خواهد نمود. یعنی وقتی درخصوص ناهمتراز بودن محیط جنگ‌های احتمالی آینده، اتفاق نظر وجود دارد، بنابراین باید اصول جنگی متناسب با همان محیط تدوین و به‌کارگرفته شود. برخی از اصول می‌توانند همواره ثابت و لایتغیر باشند؛ لیکن این مهم درخصوص تمام اصول صادق نبوده و لازم هست متناسب با تغییرات، آن‌ها نیز دستخوش تغییراتی گردند تا ضریب کسب موفقیت در عملیات‌های نظامی را افزایش دهند.

اصول جنگ از دو بخش عمومی و تخصصی تشکیل می‌شود. بخش عمومی آن شامل اصولی است که متعلق به تمام نیروهای مسلح *(زمینی، پدافندهوایی، هوایی و دریایی)* است و بخشی از آن با توجه به تخصصی بودن نیروها و همچنین مأموریت‌های سازمانی محوله و اهدافی که تعقیب می‌کنند، بصورت تخصصی و خاص آن نیرو می‌باشد. در این مقاله، کلیه اصول جنگ *(عمومی و تخصصی)* که باید در پدافند

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

هوایی به‌کار گرفته شوند تا امکان دفاع موفق در برابر تهاجم دشمن شکل گیرد، به‌شرح زیر احصاء گردیده است:

1) اصل اشراف اطلاعاتی:

این اصل، اساس تصمیم‌گیری فرماندهان و نیروها در صحنه نبرد بوده و بدون داشتن اطلاعات لازم و کافی از نیروهای دشمن و نیروهای خودی امکان تصمیم‌گیری صحیح و به‌موقع که منجر به پیروزی شود فراهم نخواهد بود. اشراف اطلاعاتی در میدان نبرد، در سطوح عملیاتی و تاکتیکی مطرح می‌باشد که تغییرات لحظه‌ای یگان‌ها و نیروهای خودی و دشمن را دراختیار فرماندهان و تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران قرار خواهد داد. مدیریت اشراف اطلاعات شامل جمع‌آوری، دسته‌بندی، تجزیه و تحلیل و در نهایت توزیع و اشتراک‌گذاری صحیح اطلاعات، متناسب با نیازمندی یگان‌ها و نیروهای اقدام‌کننده عملیاتی در صحنه نبرد باید به‌گونه‌ای باشد که در زمان عدم‌برقراری ارتباط، نیروها و یگان‌هایی که قطع ارتباط هستند بتوانند از استقلال لازم در اقدام تاکتیکی برخوردار شوند و امکان اقدام غیرتمرکزی برای آن‌ها فراهم گردد. جمله معروف سن‌تزو مبنی بر اینکه اگر خودت و دشمنت را شناختی قطعاً پیروز میدان نبرد هستی، مصداق بارز این اصل می‌باشد که نه تنها مختص پدافند هوایی است؛ بلکه در تمام نیروهای مسلح به‌عنوان یک اصل باید مدنظر قرار گیرد.

2) اصل پدافند غیرعامل:

وقتی با دشمن ناهمتراز روبرو هستیم که توانایی اجرای حملات هوایی سهمگینی را علیه ما دارد، یعنی اینکه میزان آسیب‌پذیری ما به شدت افزایش خواهد یافت. در چنین وضعیتی، اگر از کامل‌ترین سامانه یکپارچه پدافند هوایی هم برخوردار باشیم، چون ابتکار عمل در دست دشمن مهاجم هست، لذا امکان دفاع 100 درصدی فراهم نخواهد بود و در این حالت اجرای پدافند غیرعامل جزء یکی از اصول پر اهمیت و ویژه برای ما به‌شمار خواهد آمد. [53]

3) اصل فریب:

این اصل، بعضاً در ذیل اصل پدافند غیرعامل دیده می‌شود؛ لیکن به‌علت اهمیت فریب در محیط ناهمتراز، به‌نظر رسید که باید این مسئله به‌عنوان یک اصل مجزا در نظر گرفته شود تا نیروها دقت نظر لازم را در این خصوص داشته باشند. این اصل، جزء اصولی است که فقط مختص محیط جنگ‌های ناهمتراز نبوده و تغییرات محیطی منجر به عدم توجه به این اصل نگردیده است و این خود یک تأکیدی بر لزوم توجه خاص و ویژه به این اصل می‌باشد. رعایت اصل فریب، منجر خواهد شد تا اثرات اقدامات شما به‌صورت تصاعدی افزایش یابد و دشمن را در هر اقدامی با تردید مواجه خواهد کرد.

فریب هم به‌صورت فیزیکی، هم به‌صورت غیرفیزیکی و هم به‌صورت توأمان انجام می‌پذیرد. آمایش سرزمینی غیرواقعی، یک فریب فیزیکی و ارسال و تشعشع سیگنال‌های ساختگی در فضای میدان رزم، یک فریب غیرفیزیکی می‌باشد. فریب باید هدفمند باشد و بتوان از طریق آن نقاط ضعف یگان‌ها و نیروهای خودی را پوشاند و یا به‌گونه‌ای نمایش داد که در منظر دشمن، جای نقاط قوت و ضعف شما جابجا گردند. در این صورت دشمن به نقاط قوت شما حمله خواهد کرد که شما از پیش آمادگی لازم را احراز کرده بودید و حداکثر نتیجه را به‌دست خواهید آورد. فریب

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

می‌تواند شما را به بازدارندگی برساند و دشمن را از دست‌یابی به اهدافش باز دارد.

4) اصل آمایش:

این اصل ناظر بر انطباق صحیح تجهیزات و جنگ‌افزارها با جغرافیای میدان نبرد و بهره‌گیری حداکثری از جغرافیا در آمایش بوده و بر عدم تمرکز آمایش سرزمینی نیروها و یگان‌های پدافندی تأکید دارد. انطباق آمایش تجهیزاتی با جغرافیای میدان نبرد می‌بایست متناسب با مراکز دفاعی و قابلیت‌های دشمن باشد تا در صورت تهاجم، بالاجبار در مسیر درگیری زودهنگام با سامانه‌های پدافند هوایی قرار گیرد. کارل فون کلازوویتس[1] نیز در مقاله اصول جنگ، استفاده از زمین را به‌عنوان یک اصل عنوان نموده است.

5) اصل مدیریت فرکانس:

استفاده از محیط فرکانسی صحنه نبرد شما را در تداوم عملیات‌های پدافندی موفق خواهد کرد. این اصل ناظر بر چند موضوع اساسی است. اول اینکه شما امکان بهره‌برداری از فرکانس‌های خودتان را در تمام میدان رزم و در تمام طول مدت زمان انجام عملیات‌های پدافندی داشته باشید. نکته دیگر اینکه، با مدیریت صحیح فرکانسی، دشمن را فریب داده و او را دچار سردرگمی در تصمیم‌گیری نمائید. از دیگر موارد می‌توان به ممانعت از استفاده فرکانسی دشمن اشاره نمود. یعنی شما بتوانید فرکانس‌های مورد استفاده دشمن را دچار اختلال نمائید تا او امکان مدیریت صحنه نبرد را از دست بدهد. با توجه به اینکه دشمن به‌شدت به فرماندهی و کنترل سیستمی در راستای اجرای مأموریت‌هایش وابسته است، لذا در این صورت طرح‌ریزی و عملیات‌های او با چالش جدی مواجه خواهد شد.

6) اصل آفند در پدافند:

اگرچه در دکترین ملی و نظامی ج.ا. ایران، نیروهای مسلح از انجام هر گونه تهاجم ابتدا به ساکن منع شده‌اند، لیکن در صورت بروز هر گونه تهاجمی به ج. ا. ایران، شما حق دارید در ادامه درگیری، به مبداء حملات دشمن حمله نموده و دشمن را در خانه‌اش نابود سازید. [54] کارل فون کلازوویتس نیز در مقاله اصول جنگ، "قطع کردن ارتباط دشمن با عقبه" را به‌عنوان یک اصل عنوان نموده است که رسیدن به این مسئله جزء با رعایت اصل آفند در پدافند امکان‌پذیر نخواهد بود. البته، این اصل مستلزم به‌کارگیری نیروهای آفندی در پشتیبانی از پدافند هوایی است و تداعی کننده آن است که در محیط جنگ‌های آینده، دیگر جایی برای عملیات‌های تک نیرویی نبوده و حتماً عملیات‌ها اعم از آفندی و پدافندی به‌صورت مشترک، طرح‌ریزی و اجرا خواهند شد. [55] این اصل با عنوان "اقدام تهاجمی" در اصول جنگ بریتانیا نیز وجود دارد. رعایت هم‌زمانی در حملات به منابع و اهداف استراتژیک و راهبردی دشمن برای اجرای این اصل، بسیار حائز اهمیت است و این موضوع توسط بسیاری از تئورسین‌های نظامی همچون جان واردن نیز مورد تأکید قرار گرفته است. حمله به خطوط مواصلاتی و پشتیبانی دشمن از جمله اهداف راهبردی هستند که می‌تواند باعث کاهش توان رزم دشمن شده و او را برای انجام حملات هوایی بعدی زمین‌گیر نماید. در

[1] Clausewitz.

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

واقع هم‌زمانی و تأثیر راهبردی اقدامات آفندی شما می‌تواند تهاجم هوایی دشمن را تحت تأثیر قرار دهد.

7) **اصل هدف**:

این اصل، جزء اصولی است که تمام نیروهای مسلح دنیا *(ج. ا. ایران، آمریکا، انگلیس، چین، کره، استرالیا، شوروی، روسیه و غیره)* در تمام اصول جنگی خود به آن دقت نظر داشته و آن را در تمام انواع جنگ‌ها و ادوار مختلف به‌عنوان یک اصل اساسی برشماری نموده‌اند.

8) **اصل پشتیبانی غیرمتمرکز**:

اصل پشتیبانی، در اصول جنگی نیروهای مسلح بسیاری از کشورها عنوان گردیده است؛ لیکن وقتی محیط جنگ به ناهمتراز تغییر می‌کند، بدیهی است نوع لجستیک و پشتیبانی از نیروهای عملیاتی نیز متناسب با تغییرات محیطی مستلزم دگرگونی خواهد شد و در چنین محیطی دیگر پشتیبانی متمرکز پاسخ‌گو نبوده و لازم است بصورت غیرتمرکزی نسبت به پشتیبانی از نیروهای عملیاتی اقدام شود؛ به‌گونه‌ای که در هر مکانی، در هر زمانی و هر یک از یگان‌ها و نیروهای نظامی خودی بتواند نیازمندی‌های لجستیکی خود را تأمین نماید. بدون لجستیک مناسب و متناسب، نیروهای عملیاتی محکوم به شکست خواهند بود. «تداوم پشتیبانی در عین خودکفایی یک اصل است». [56]

ایجاد زیرساخت‌های لازم برای پشتیبانی غیرمتمرکز باید در زمان صلح و قبل از ورود به جنگ اتفاق بیافتد تا شاهد تداوم پشتیبانی به‌عنوان یک اصل در محیط ناهمتراز و به‌عنوان یکی از محوری‌ترین موضوعات در اجرای موفق عملیات‌ها باشیم.

9) **اصل ابتکار عمل و خلاقیت**:

وقتی دشمن ناهمتراز باشد، سطح آسیب‌پذیری به شدت افزایش خواهد یافت. در چنین وضعیتی، نمی‌توان از اصل سادگی استفاده کرد، بلکه باید از اصل ابتکار عمل بهره گرفت. [57] محیط جنگ ناهمتراز بسیار پیچیده و رمزآلود است. در چنین محیطی، خلاقیت و ابتکار عمل متناسب با شرایط حاکم زمانی و مکانی می‌تواند شما را در کسب موفقیت کمک کند. ممکن است اقدامی تحت شرایطی محیطی و یا زمانی خاصی کمک شما در انجام مأموریتتان باشد ولی همین اقدام در شرایطی دیگر منجر به نابودی شما گردد. بنابراین خلاقیت و ابتکار عمل در طراحی، به‌کارگیری منابع و اجرا می‌تواند گره‌گشای تنگناهای مأموریتی محسوب گردد. این اصل، در اصول جنگی اتحاد جماهیر شوروی نیز عنوان گردیده است.

10)**اصل غافلگیری**:

اگرچه اصل غافلگیری در جنگ ناهمتراز بسیار جلوه‌نوازی می‌کند؛ لیکن جزء اصولی است که در تمام محیط‌های جنگی از آن به‌عنوان یک اصل تأثیرگذار در روند جنگ و نتایج حاصله یاد می‌شود. *(اصول جنگ آمریکا، اصول جنگ کانادا، اصول جنگ اتحاد جماهیر شوروی، اصول جنگ روسیه، اصول جنگ بریتانیا)* شما در اجرای موفق این اصل باید از سرعت عمل، انجام اقدامات پیش‌بینی نشده و غیرمنتظره، فریب، عدم تکرار تاکتیک‌های پیشین و اشراف اطلاعاتی *(حفاظت اطلاعات عملیات خودی و آگاهی کامل از اطلاعات نیروهای دشمن)* بهره ببرید. از نظر کارل فون کلازوویتس، غافلگیری در تاکتیک بسیار مهم‌تر از استراتژی است. [58] از این اصل با عناوینی همچون، دفاع غافلگیرانه، دفاع غیرقابل

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

پیش‌بینی، دفاع غیرمنتظره و دفاع کمینگاهی نیز یاد می‌شود. نکته مهم در این اصل آن است که *همه‌کس باید در همه‌جا برای همه‌چیز و در هر زمانی* آمادگی دفاع را داشته باشد تا غافلگیری تحقق یابد. در واقع باید در زمان و مکانی در برابر دشمن دفاع نمود که او انتظارش را ندارد. در چنین وضعیتی، بخش اعظمی از تمرکز دشمن معطوف اقدامات تدافعی خواهد شد و این موضوع می‌تواند انجام مأموریت او را با چالش جدی مواجه کند.

11)اصل عملیات روانی همه‌جانبه:

ضمن اینکه این اصل به‌شدت مورد توجه تمام نیروهای مسلح دنیا در محیط جنگ ناهمتراز می‌باشد و از آن به‌عنوان اولویت‌های محیط ناهمتراز یاد می‌شود، فارغ از محیط ناهمتراز، با ادبیات مختلفی در اصول جنگ *(حفظ روحیه، نگهداری روحیه، روحیه)* نیز به‌چشم می‌خورد. وقتی گفته می‌شود که قدرت رسانه‌ای دشمن بالاست، شما نمی‌توانید روحیه و عملیات روانی را کوچک درنظر بگیرید و در چنین حالتی اگر روحیه سربازان شما از بین برود، نخواهید توانست به جنگ ادامه دهید؛ بنابراین باید به روحیه و عملیات روانی دشمن توجه خاص داشته باشید و نمی‌توانید این موارد را در ذیل سایر موارد ببینید چون اهمیت آن‌ها بسیار زیاد شده است. [59]

انجام عملیات روانی صرفاً منوط به زمان جنگ نیست، بلکه یک فرآیند مستمری است که از قبل از ورود به جنگ (زمان صلح) شروع می‌شود و در حین جنگ ادامه می‌یابد و در نهایت پس از اتمام جنگ نیز همچنان وجود دارد. نتایج حاصل از عملیات روانی در بازه‌های مختلف و متناسب با سطح اجرای آن متفاوت می‌باشد. اگرچه صحنه رزم تقریباً محدود به یک مختصات مشخصی است؛ لیکن اتفاقاتی در خارج از این محدوده در حال شکل‌گیری هستند که اثرات آن مستقیماً در میدان نبرد ملموس می‌باشد. بنابراین عملیات روانی که در درون صحنه رزم و خارج آن برنامه‌ریزی می‌شود، باید متناسب با موضوعات و مسائل اساسی میدان رزم بوده و در آن بر رعایت آستانه تحمل نیروهای خودی و دشمن بسیار تأکید می‌گردد. نتیجه چنین برنامه‌ریزی‌ای، تغییر موازنه روحی و روانی بین سربازان دو جبهه خواهد بود.

12)اصل تناسب:

تناسب بین هدف و اقدام باعث خواهد شد تا هدف دست‌یافتنی گردد. هدف از تعیین و تدوین اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز، کسب موفقیت در مأموریت پدافند هوایی است. برای رسیدن به چنین هدفی، رعایت تناسب بین نیروی انسانی با محیط ناهمتراز در تمام فرآیند گزینش، جذب، آموزش، آماده‌سازی و غیره براساس دکترین رزم ناهمتراز، اصلی مهم تلقی می‌شود. رعایت تناسب بین نوع اقدام تاکتیکی شما در حوزه پدافند هوایی با تهدیدات هوایی، تناسب بین تجهیزات با تهدیدات، رعایت تناسب در تنوع تجهیزات، در تراکم تجهیزات و همچنین تناسب در میزان توده آتش پدافندی علیه تهاجمات هوایی، از دیگر مواردی هستند که باید مدنظر قرار گرفته شوند. به‌طور کلی تناسب در تمام ارکان اصلی و فرعی پدافند هوایی با نصب‌العین قرار دادن محیط جنگ ناهمتراز می‌تواند شما را در انجام مأموریت محوله موفق نماید.

اگر تجهیزاتی دارید که متناسب دفاع در برابر تهاجم هوایی دشمن نمی‌باشند، باید از به‌کارگیری آن ممانعت

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

نموده و حتی با استفاده از اصول پدافند غیرعامل و سایر روش‌های معمول، از نمایش چنین تجهیزاتی در مقابل چشمان دشمن پرهیز نمائید. چون؛ نه تنها نمی‌توانید با دشمن مقابله کنید، بلکه دشمن شما را نابود و توان رزم شما را کاهش خواهد داد. با حفظ چنین سامانه‌هایی، می‌توانید از آن‌ها علیه اهداف متناظر استفاده کنید. از دیگر دلایل، لزوم مدیریت مالی در جنگ است. افزایش هزینه بدون کسب نتیجه، منجر به شکست مالی شما در جنگ خواهد شد. در مقابل؛ به‌کارگیری انبوه تجهیزات ارزان قیمت، منجر به افزایش هزینه‌های دشمن شده و او را متحمل فشار اقتصادی خواهد نمود.

13)اصل چابکی:

این اصل که بدواً با عنوان "اصل تحرک" مطرح گردیده بود، سالیان متمادی نیروهای مسلح دنیا را به‌سمت بهره‌گیری از سامانه‌هایی سوق داد که امکان جابجایی تاکتیکی آن‌ها فراهم بود؛ لیکن با گذشت زمان و ایجاد تغییرات سریع فناورانه در عرصه نظامی و بالطبع آن در میادین جنگی، تحرک به‌تنهایی پاسخگوی نیاز نیروهای عملیاتی نبود و لازم شد تا مشخصه‌های دیگری نیز به این نیروها مزید گردد. از این‌رو سرعت عمل و چالاکی در تمام مؤلفه‌های میدان نبرد شامل تجهیزات، نیروی انسانی، ارتباطات، پشتیبانی و غیره وارد شد و متعاقب آن اصل تحرک نیز تکامل یافته شد و به "اصل چابکی" تغییر یافت. اصل چابکی، شما را به تشکیل ساختارهایی سبک، متحرک، مقاوم، مستقل و خوداتکا رهنمود می‌کند. چنین ساختاری می‌تواند شما را در برابر دشمن حفظ نموده و هم‌زمان تأثیر اقدامات شما را علیه او افزایش دهد.

14)اصل آتش و حرکت:

می‌توان این اصل را در قالب "اصل چابکی" مطرح نمود، لیکن اصل آتش و حرکت نیز همانند برخی از اصول دیگر که به آن‌ها اشاره گردیده است، اهمیت بالایی در حفظ یگان و نیروهای خودی و همچنین افزایش خسارت به دشمن دارد و طرح این موضوع در ذیل یک موضوع دیگر احتمال مغفول ماندن دست‌اندرکاران را متصور خواهد ساخت.

رصد و پایش میدان نبرد توسط دشمن در محیط ناهمتراز به‌مراتب دقیق‌تر و شدیدتر از محیط کلاسیک می‌باشد. چون او می‌داند که اشراف اطلاعاتی دقیق‌تر، دست برتر او در محیط ناهمتراز خواهد بود؛ بنابراین تمام حرکات شما را زیر نظر دارد. در چنین شرایطی، رعایت اصل آتش و حرکت، ضمن اینکه توان رزم شما را در برابر دشمن حفظ خواهد نمود، امکان مقابله پی‌درپی و استمرار عملیات دفاعی را برای شما فراهم می‌کند.

15)اصل حفظ توان و قدرت دفاعی:

دشمن ناهمتراز، هم از لحاظ کمی و هم از لحاظ کیفی بر شما برتری دارد. او می‌تواند سریعاً تسلیحات و تجهیزات از دست رفته را جایگزین نماید لیکن این مهم برای شما به راحتی اتفاق نخواهد افتاد. بنابراین شما باید در حفظ توان و قدرت پدافند هوایی خود نهایت تلاش و اهتمام لازم را داشته باشید.

16)اصل عدم نیاز به تکرار:

در برابر دشمن ناهمتراز، فرصتی برای اشتباه وجود ندارد و کوچکترین اشتباه شما می‌تواند او را در کسب موفقیتش یاری کند. بنابراین باید عملیات و اقدامات پدافندی با دقت لازم و به‌گونه‌ای به‌مورد اجرا گذارده

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی فرماندهی و کنترل، سال ششم، شمارهٔ دو، تابستان 1401

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

شوند که مؤثر و دقیق بوده و نیازی به تکرار نداشته باشند. چون حملات هوایی دشمن در قالب اسکادران‌های مشترک انجام می‌گیرد و اگر نتوانیم دفاع قطعی در اولین اقدام خود انجام دهیم، احتمال نابودی خود را رقم زده‌ایم. همچنین باید تلاش نمود تا از یک تاکتیک نیز به کرات استفاده ننمود. چون دشمن به محض مواجه شدن با نقاط آسیب‌پذیر خود، سریعاً اقدام به ترمیم و رفع آن‌ها نموده و در صورت تکرار، متضرر واقعی شما خواهید بود.

17)اصل ممانعت حداکثری (اصل پدافند هوایی همه‌جانبه):

هدف دشمن در اولین موج حمله، نابودی حداکثری قدرت دفاعی ما می‌باشد. به‌همین علت تلاش می‌کند با غافلگیری و بهره‌برداری از تمام امکانات تهاجم هوایی خود، بیشترین ضربه را در همان ابتدای شروع جنگ وارد نماید تا با کسب برتری و سیادت هوایی، فضایی امن برای اقدام و عملیات نیروهای سطحی خود فراهم کند. این موضوع یک اصل در دکترین هوایی دشمن است.

در واقع، ارجحیت کمی دشمن بر شما یک واقعیت غیرقابل انکار در محیط ناهمتراز است. در چنین محیطی دشمن انبوه حملات هوایی را برای از پا انداختن توان دفاعی شما که پدافند هوایی خط مقدم و اولویت این توان دفاعی محسوب می‌شود، به‌کار خواهد بست. بنابراین پدافند هوایی نیز باید از تمام امکانات و مقدورات موجود *(هوایه، زمین‌پایه و دریاپایه)* برای از بین بردن حملات هوایی دشمن و یا به‌حداقل رساندن خسارات ناشی از حملات هوایی او استفاده نماید. برنامه‌ریزی در به‌کارگیری هم‌زمان و یا مجزای هر یک از تجهیزات در اختیار و همچنین تصمیم‌گیری در خصوص اینکه از چه سامانه‌ای، در چه مکانی و زمانی استفاده شود، وابسته به شرایط حاکم در صحنه نبرد می‌باشد.

"اصل ممانعت حداکثری" ناظر بر این موضوع است که نباید به دشمن اجازه دست‌یابی به برتری هوایی، سیادت هوایی و اهداف را داد؛ و چون دشمن در راه رسیدن به این اهداف از تهاجم هوایی استفاده می‌کند، لذا پدافندی هوایی بیشتر از هر نیروی دیگری ملزم به رعایت این اصل می‌باشد. این اصل به افزایش مدت زمان جنگ و فرسایشی شدن جنگ و متعاقب آن افزایش هزینه‌های دشمن کمک شایانی می‌کند و نقش بازدارنده در برابر دشمن برای ادامه تهاجم را ایفا خواهد کرد.

18)اصل ارتباطات امن و پایدار:

از جمله اولویت‌های دشمن ناهمتراز، نابودی ارتباطات شما در جهت غیر کارآمد ساختن اشراف اطلاعاتی، سامانه فرماندهی و کنترل و موارد مشابه این چنینی می‌باشد تا با ایجاد شکاف بین سطوح فرماندهی، رهبری و تصمیم‌گیرندگان با نیروها و یگان‌های زیر مجموعه، امکان اجرای موفق مأموریت شما را به حداقل ممکن کاهش دهد. بنابراین، ارتباطات چند لایه، امن، پنهان، شبکه‌ای سراسری و شبکه‌ای محلی می‌تواند شما را در برابر این هدف دشمن مقاوم ساخته و ضریب کسب موفقیت را افزایش دهد. محمدحسین افشردی درخصوص لزوم ارتباطات در محیط ناهمتراز می‌گوید: یک موقعی در نبرد همتراز می‌گوئید، یگان خودکفا باشد و چنانچه ارتباط قطع شد بتواند اقدامات لازم را انجام دهد، اما در نبرد ناهمتراز نیاز دارید تا

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

همواره فرمانده با یگان در ارتباط باشد و نیروهایش را هدایت و رهبری کند. بنابراین ارتباطات یک اصل خواهد شد. [60]

19)اصل استمرار عملیات‌های پدافند هوایی:

بعضاً از این اصل به‌عنوان اصل پایداری *(اصول جنگ بریتانیا)* یاد شده است. باید با دفاع یکنواخت و مستمر، تداوم دفاع پدافندی را در طول مدت زمان تهاجم هوایی دشمن فراهم نمائیم. استمرار در دفاع، منجر به افزایش زمان جنگ، افزایش هزینه‌های دشمن، ایجاد تلفات بیشتر در دشمن و همچنین از دست رفتن روحیه دشمن در ادامه جنگ خواهد شد. چنانچه، امکان دفاع مستمر در برابر حملات دشمن وجود نداشته باشد، دشمن خواهد توانست با تغییر در طرح‌ریزی‌های خود و انجام تهاجمات گسترده و همه‌جانبه، شما را زمین‌گیر نموده و در مأموریت خود موفق گردد.

20)اصل خوداتکایی، استقلال تاکتیکی و اجرای غیرمتمرکز:

این اصل، وابستگی شدیدی به کارآیی یا عدم کارآیی سامانه فرماندهی و کنترل دارد. تغییرات سریع محیط ناهمتراز و لزوم استمرار عملیات پدافند هوایی در هر گونه شرایطی، شما را به رعایت این اصل ترغیب می‌کند. یکی از اهداف اصلی دشمن در میدان رزم، قطع ارتباط فرماندهان با یگان‌ها و نیروهای تحت امر می‌باشد تا یگان‌ها دچار سردرگمی شده و امکان انجام اقدام موفق را از دست بدهند. اهتمام در به‌کارگیری این اصل منجر خواهد شد تا یگان‌ها و نیروها، تحت هر شرایطی امکان و آمادگی لازم برای اجرای موفق مأموریت پدافندی را داشته باشند. بنابراین، مدنظر قرار دادن این اصل در محیط ناهمتراز به مراتب بسیار حائز اهمیت‌تر از سایر محیط‌های جنگی بوده و در حوزه پدافند هوایی، تداعی‌کننده پدافند منطقه‌ای و نقطه‌ای *(دفاع از مراکز حیاتی، حساس و مهم)* است. برخورداری از خوداتکایی، استقلال تاکتیکی و امکان اجرای غیرمتمرکز عملیات‌ها، شما را در استمراز عملیات و انجام مأموریت‌ها کمک خواهد نمود. از این اصل در برخی منابع به‌عنوان "اقدام مستقل" نیز یاد شده است.

21)اصل انعطاف‌پذیری:

با توجه به تأثیر بسزایی که این اصل می‌تواند در هزینه‌های جنگ به‌همراه داشته باشد، همانند اصل غافلگیری جزء اصولی است که در تمام محیط‌های جنگی از آن به‌عنوان یک اصل تأثیرگذار یاد می‌شود. این اصل، به شما امکان تطبیق با تغییرات سریع را می‌دهد. محیط ناهمتراز، محیط کاملاً سیال و شناوری است که تغییرات در آن به‌سرعت رخ می‌دهد. تغییر در فیزیک میدان رزم، در تاکتیک‌ها، در طرح‌ریزی‌ها، در اهداف و غیره. شما برای ایستادگی و مقاومت در چنین محیطی می‌بایست متناسب با تهدیدات و تغییرات از قابلیت انعطاف‌پذیری لازم برخوردار باشید تا استمرار عملیات داشته باشید.

22)اصل عدم قرینگی در اقدامات:

تاکتیک‌هایی که مورد استفاده دشمن قرار می‌گیرند، تاکتیک‌هایی هستند که مکرراً مورد آزمایش قرار گرفته‌اند و دشمن از نقاط ضعف و قوت آن کاملاً آشنایی دارد. بنابراین چنانچه شما از تاکتیک‌ها و تکنیک‌های هم‌قرینه و مشابه با دشمن استفاده نمائید، احتمال موفقیت خود را به‌شدت کاهش داده‌اید.

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

23)اصل سرعت عمل در اقدام:

سرعت عمل همواره منجر به غافلگیری دشمن خواهد شد. در حوزه پدافند هوایی، این اصل ناظر بر لحاظ نمودن سرعت در اقدام متقابل علیه دشمن متجاوز است. یعنی در کوتاه‌ترین زمان ممکن و قبل از اینکه دشمن شما را ببیند و علیه شما اقدام آفندی نماید، باید او را مورد هدف قرار دهید و با او درگیر شوید. به استناد این اصل، انجام سایر اقدامات عملیاتی، خدمات رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی نیز باید در سایه سرعت عمل انجام شوند تا امکان درگیری در حداقل زمان فراهم گردد. پشتیبانی‌ها نباید زمان‌بر باشند؛ چون تهاجم دشمن انبوه هست. جابجایی‌های تاکتیکی نباید مستلزم زمان زیادی شوند؛ چون دشمن با بهره‌گیری از انواع تجهیزات رصد و پایش صحنه نبرد در کوتاه‌ترین زمان ممکن پس از شناسایی موقعیت یگان‌ها، به شما حمله خواهد کرد.

بعضاً این اصل در ذیل غافلگیری تعریف گردیده است، لیکن غافلگیری فقط اقدام عملیاتی را در بر می‌گیرد و در اینجا، مدنظر قرار گرفتن این اصل، ورای اقدامات عملیاتی است؛ لذا به‌صورت مجزا به آن پرداخته شده است.

24)اصل زود درگیری:

دشمن ناهمتراز دارای فناوری پیشرفته در هدف‌گیری و تهاجم به اهداف از راه دور می‌باشد. برای ممانعت از این توانمندی دشمن، شما ناگزیر هستید تا بتوانید او را در فواصل بالاتر از برد سلاح‌هایش مورد اصابت قرار دهید. بنابراین باید این امکان را داشته باشید که از فواصل دور بتوانید فرآیند مأموریت شبکه یکپارچه پدافند هوایی را برای او اجرائی نمائید تا مانع رسیدن او به حداقل خط رهایی بمب و موشک‌اش شوید.

25)اصل دفاع در عمق:

اگرچه در اصل قبلی، شما به درگیری با اهداف مهاجم در فواصل بالاتر از برد سلاح‌هایش رهنمود می‌شوید، لیکن کافی نبوده و لازم است هم‌زمان با پیشروی دشمن به عمق شما، امکان ایجاد چتر پدافندی مستحکم‌تر علیه او را داشته باشید. یعنی هم از لحاظ کمیت و هم از لحاظ تنوع تجهیزاتی، دشمن را با لایه‌های دفاعی بیشتری مواجه کنید تا ضریب کسب موفقیت او کاهش یافته و به همان نسبت ضریب کسب موفقیت شما افزایش یابد. این اصل، در اصول جنگی اتحاد جماهیر شوروی نیز عنوان گردیده است.

26)اصل فرسایش:

در دنیای کنونی، همواره کشورهای مهاجم که حدود و ثغور و حاکمیت سایر کشورها را نقض می‌کنند، مورد هجمه‌های اجتماعی و بین‌المللی هستند. از این‌رو تمام تلاش دشمن مهاجم معطوف به آن است که جنگ را در حداقل زمان ممکن مدیریت نموده و به پایان برساند. اقدام مدافع همیشه منجر به نابودی دشمن نخواهد شد و اینکه بتواند دشمن را از رسیدن به اهدافش باز دارد یا او را منصرف نماید نیز به مفهوم کسب موفقیت برای مدافع است. از این رو "اصل فرسایش" ما را به افزایش مدت زمان جنگ هدایت و راهنمایی می‌کند تا با افزایش هزینه‌های جنگ و ایجاد خستگی در نیروهای دشمن، شاهد کاهش روحیه دشمن باشیم و نهایتاً او را مجبور به ترک فعل نمائیم. شما با افزایش مدت زمان جنگ و به‌دست‌گیری مدیریت زمان، باعث خواهید شد تا هزینه‌های جنگ

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

دشمن افزایش یافته و جنگ برای او به‌سمت فرسایشی شدن برود. این مسئله، ضمن تأثیرات قبلی، سازمان‌ها و جوامع بین‌المللی را با حساسیت بیشتری علیه او بر می‌انگیزد.

27)اصل فرماندهی متمرکز:

اصل فرماندهی متمرکز را با ادبیاتی همچون اصل "وحدت فرماندهی" بسیار دیده و شنیده‌ایم که از نتایج آن وحدت تلاش، وحدت رویه، هم‌زمان‌سازی اقدامات، همکاری، تعامل و هم‌افزایی می‌باشد. [61]

تاکتیک‌های اثرگذار در محیط ناهمتراز، به‌شدت تابع شرایط حاکم زمانی و مکانی هستند. همانگونه که پیش‌تر نیز اشاره گردید، ممکن است تاکتیکی تحت شرایطی بسیار کارآمد و موفق باشد؛ لیکن همان تاکتیک در شرایط دیگری، نه تنها کارآمد نیست بلکه نیروهای شما را به خطر نابودی بکشاند.

از این‌رو، فرماندهی متمرکز نقش هدایت و راهبری کلی نیروهای تحت امر را برای شما فراهم خواهد کرد و در کنار این اصل، مدنظر قرار دادن اصل خوداتکایی، استقلال تاکتیکی و اجرای غیرمتمرکز ***به‌عنوان یک اصل مکمل***، طرح‌ریزی و اجرای تاکتیکی را با مدنظر قراردادن شرایط حاکم زمانی و مکانی که منجر به افزایش ضریب موفقیت در مأموریت‌ها خواهد شد، ایجاد می‌نماید.

28)اصل جنگ الکترونیک:

جنگ الکترونیک در هر دو بخش آفند و پدافند باید مدنظر قرار گیرد. متأسفانه بعضاً شاهد عدم به‌کارگیری این توان در حوزه آفندی به‌عنوان یک سیستم سلاح هستیم. مدیریت فرکانس و ایجاد ناامنی فرکانسی در میدان نبرد، می‌تواند دشمنی را که متکی به فناوری تجهیزاتی می‌باشد با چالش جدی مواجه نماید. باید حداکثر بهره‌گیری از سامانه‌های ایجاد اختلال در صحنه نبرد را داشته باشیم و تلاش کنیم تا فرکانس‌های خودی را برای اجرای مأموریت‌های محوله حفظ نمائیم. همچنین، بهره‌گیری از سامانه‌های درگیری جنگالی، می‌تواند در افزایش ضریب آسیب‌رساندن به دشمن کمک باشند.

در مقابل، دشمن نیز تلاش خواهد نمود تا از همین روش برای ناکارآمدی اقدامات ما بهره ببرد. بنابراین، از دیگر مواردی که برابر این اصل باید مدنظر قرار گیرد، استفاده از تجهیزات پدافندی با قابلیت اجرای مأموریت در محیط جنگ الکترونیک می‌باشد که باید مجهز به فیلترهای ضد جنگ الکترونیک باشند.

29)اصل سایبر:

دشمن ناهمتراز، به‌شدت به اجرای عملیات‌های مشترک و مرکب وابسته است و در این راستا، سامانه فرماندهی و کنترل مسئولیت هماهنگی و هم‌افزایی در اقدامات نیروهای مشترک و مرکب را بر عهده دارد. از این‌رو دشمن به‌شدت از مراکز فرماندهی و کنترل خود دفاع می‌کند و در چنین شرایطی نابودی چنین مراکزی با استفاده از اصل "آفند در پدافند" و انجام تهاجم فیزیکی کار آسانی نخواهد بود. با توجه به اینکه اساس سامانه‌های فرماندهی و کنترل بر بستر ارتباطات واقع گردیده، لذا می‌توان با بهره‌گیری از آفند سایبری نسبت به رخنه در سامانه فرماندهی و کنترل دشمن و انجام اقداماتی همچون حذف اطلاعات، تزریق اطلاعات اشتباه، کسب اطلاعات از طرح‌ها، از کار انداختن سامانه فرماندهی و کنترل، صدور دستور و سایر کارهای مشابه اقدام نمود. در مقابل، برای ممانعت از

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی فرماندهی و کنترل، سال ششم، شمارهٔ دو، تابستان 1401

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

رفتار مشابه توسط دشمن نیز باید دفاع سایبری در سامانه‌ها و مراکز فرماندهی و کنترل خودی را نیز تقویت نمود.

٤,٢. پیشنهادات

قرارگاه مشترک پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص) کشور، نیروهای پدافند هوایی و سایر ارکان دخیل در حوزه پدافند هوایی کشور ج. ا. ایران، با مدنظر قرار دادن اصول تدوین گردیده در این پژوهش:

الف) نسبت به تغییر الگوی تجهیزاتی خود برای آمادگی دفاع در محیط ناهمتراز برابر مطالبات عملیاتی پدافند هوایی و مدنظر قرار دادن اصول احصاء شده، اقدام نمایند.

ب) نسبت به تدوین طرح اقدام برابر "الگوی راهبردی پدافند هوایی نوین با قابلیت دفاع در محیط جنگ ناهمتراز" و اصول تدوین شده در حوزه‌های مرتبط اقدام نمایند.

منابع

[1] افشردی، محمدحسین، جزوه درسی طرح‌ریزی صحنه جنگ (2)، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، 1398، ص 76.

[2] افشردی، محمدحسین، توحید قاضی‌پور و داوود گلکاریان، تشابهات و تفاوت‌های اصول جنگ و رهنامه، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، بهار 1398، سال هفدهم، شماره 75، 32-5.

[3] مرادپیری، هادی، اصول و ویژگی‌های جنگ نامتقارن، چکیده مقالات فصلنامه علوم نظامی، 1399: 52-28

[4] حسنلو، خسرو، اصول جنگ در عصر ناهمگونی‌ها، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، زمستان 1396، سال پانزدهم، شماره 70، 178-151.

[5] ظریف‌منش، حسین، سازمان و سازماندهی در جنگ با یک قدرت ناهمتراز، مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، 1400، ص 193.

[6] افشردی، محمدحسین، توحید قاضی‌پور و داوود گلکاریان، تشابهات و تفاوت‌های اصول جنگ و رهنامه، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، بهار 1398، سال هفدهم، شماره 75، 32-5.

[7] مطهرنیا، مهدی و نعمتی، بابک؛ بررسی و رتبه‌بندی ابعاد رسانه‌های جمعی تاثیرگذار بر مدیریت جنگ‌های آینده؛ مجله آینده پژوهی ایران؛ 1395؛ ص 79.

[8] دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، 1372: 7368.

[9] دورانت، ویلیام جیمز، مشرق زمین گاهواره تمدن، ترجمه: احمد آرام و همکاران، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، 1378: 29.

[10] Clausewitz, Carl von, PRINCIPLES of WAR, 1942.

[11] مکنزی، جان ام، جنگ ناهمگون، ترجمه: عبدالمجیدی و محمد تمنایی، تهران، انتشارات دوره عالی جنگ سپاه، 1382، ص 43.

[12] کیانی، سورنا، بررسی تاریخی جنگ‌های نابرابر، 1396، ص 7

[13] همان.

[14] افشردی، محمدحسین، جزوه درسی طرح‌ریزی صحنه جنگ (2)، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، 1398، ص 76.

[15] سعادت‌راد، علیرضا؛ آموزه‌هایی از جنگ ناهمتراز ((گذشته تا حال))، مجله علوم و فنون نظامی، 1389.

[16] ظریف‌منش، حسین؛ سازمان و سازماندهی در جنگ با یک قدرت ناهمتراز، مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، 1400.

[17] Lele, Ajey, Asymmetric Warfare: A State vs Non-State Conflict, oasis , No 20 • Julio-Diciembre 2014 • pp. 97-111.

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی فرماندهی و کنترل، سال ششم، شمارهٔ دو، تابستان 1401

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

[18] فیروزآبادی، سیدحسن، مصاحبه خبری مورخ 1390/5/25، قابل دسترسی در https://farsi.khamenei.ir.

[19] نیازی، علی؛ مقابله زیگزاگی با دشمن فرامنطقه‌ای در جنگ ناهمتراز، مجله علوم و فنون نظامی، 1388، ص 30.

[20] سعادت‌راد، علیرضا؛ آموزه‌هایی از جنگ ناهمتراز ((گذشته تا حال))، مجله علوم و فنون نظامی، 1389، ص 95.

[21] همان.

[22] فارسی، جلال الدین؛ سه شکست بزرگ در رویارویی با ملت مسلح، مجله زمانه، 1382، ص 79.

[23] امام خمینی(ره)، صحیفه نور، ص 166.

[24] رحیم صفوی، سید یحیی؛ الزامات راهبردی و شرایط برتری در جنگ های ناهمطراز، مجله نگرش راهبردی، 1387، ص 52.

[25] مجردی، سعید؛ اسلامی، محمد؛ افشار ونگینی، محمد؛ بیک پوری، محمدصادق؛ تدوین راهبردهای علم و فناوری دفاع همه‌جانبه در جمهوری اسلامی ایران در جنگ احتمالی آینده، مطالعات دفاعی استراتژیک، 1397، ص 56.

[26] افشردی، محمدحسین و شیخ، علیرضا؛ بررسی نیازها، قابلیت‌ها و توانمندی‌های فرماندهی و مدیریت در عرصه جنگ‌های آینده ج.ا.ایران، مجله راهبرد دفاعی، 1398، ص 53.

[27] رحیم صفوی، سید یحیی؛ الزامات راهبردی و شرایط برتری در جنگ های ناهمطراز، مجله نگرش راهبردی ، 1387، ص 50.

[28] کلانتری، فتحا...؛ کاربست سازمان برای رزم و ساختار عملیاتی نزاجا بر اساس سطوح دکترین نظامی و جنگ‌های آینده، مجله مدیریت نظامی، 1399، ص 9.

[29] رحیم صفوی، سید یحیی؛ الزامات راهبردی و شرایط برتری در جنگ های ناهمطراز، مجله نگرش راهبردی ، 1387، ص 50.

[30] حشمتی جدید، مهدی و همکاران؛ بازخوانی مدیریت راهبردی ملی ایران و عراق در دفاع مقدس از نگاه کارشناسان بین‌المللی، مجله سیاست دفاعی، 1397، ص 63.

[31] رحیم صفوی، سید یحیی؛ الزامات راهبردی و شرایط برتری در جنگ های ناهمطراز، مجله نگرش راهبردی، 1387، ص 50.

[32] تقی‌زاده، معصومه؛ نقد و بررسی قدرت هوشمند، مجله مطالعات منطقه‌ای، 1388، ص 231.

[33] ظریف‌منش، حسین؛ سازمان و سازماندهی در جنگ با یک قدرت ناهمتراز، مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، 1400، ص 193.

[34] کلهر، رضا؛ جنگ اطلاعاتی و نقش آن در جنگ آینده، مجله سیاست دفاعی، 1379، ص 35.

[35] رحمان‌زاده، بهروز؛ جنگ ناهمتراز بالقوه بر علیه کشور واقدامات بازدارنده متقابل، مجله علوم و فنون نظامی، 1388 ، ص 56.

[36] نیازی، علی؛ مقابله زیگزاگی با دشمن فرامنطقه‌ای در جنگ ناهمتراز، مجله علوم و فنون نظامی، 1388، ص 30.

[37] سعادت‌راد، علیرضا؛ آموزه‌هایی از جنگ ناهمتراز ((گذشته تا حال))، مجله علوم و فنون نظامی، 1389، ص 95.

[38] ظریف‌منش، حسین؛ سازمان و سازماندهی در جنگ با یک قدرت ناهمتراز، مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، 1400، ص 193.

[39] رحمان‌زاده، بهروز؛ جنگ ناهمتراز بالقوه بر علیه کشور واقدامات بازدارنده متقابل، مجله علوم و فنون نظامی، 1388 ، ص 56.

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]

[40] باقری، عبدالرضا ؛ مهدوی زاده، مهدی ؛ سعیدی، سعید؛ تاثیر عملیات روانی در جنگ‌های ناهمتراز، مجله مقابله با عملیات روانی، 1395 ، ص 182.

[41] مرادپیری، هادی، اصول و ویژگی‌های جنگ نامتقارن، چکیده مقالات فصلنامه علوم نظامی، 1399: 28-52

[42] فرهنگ توصیفی مفاهیم راهبردی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، 1399، ص 136.

[43] آئین‌نامه رهنامه عملیات مشترک انگلیس، پیوست دی، 2013.

[44] بی‌نا، مطالعه تطبیقی در اندیشه نظامی، گروه مدیریت دفاعی دانشکده دفاع ملی، 1390، ص 8.

[45] اسنایدر، ای. کریگ، امنیت و استراتژی معاصر، ترجمه: سید حسین محمدی نجم، تهران، انتشارات دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، 1384: 32.

[46] پاتاجو، نوئل، راهنمای تدوین دکترین، ترجمه: داوود علمایی، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه، 1384: 8.

[47] جمالی، علی اصغر و رستمی، محمود، تاریخ نظامی جهان و هنر جنگ، دانشگاه افسری امام علی(ع)، 1381، ص 25.

[48] رستمی، محمود، فرهنگ واژه‌های نظامی، ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول، 1378: 88.

[49] دانش‌آشتیانی، محمدباقر، عوامل مؤثر در تبیین و تدوین دکترین نظامی، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، دانشگاه عالی دفاع ملی، شماره20، 1383: 47.

[50] افشردی، محمدحسین، توحید قاضی‌پور و داوود گلکاریان، تشابهات و تفاوت‌های اصول جنگ و رهنامه، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، بهار 1398، سال هفدهم، شماره 75، 32-5.

[51] اسنایدر، ای. کریگ، امنیت و استراتژی معاصر، ترجمه: سید حسین محمدی نجم، تهران، انتشارات دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، 1384: 32.

[52] دانش‌آشتیانی، محمدباقر، عوامل مؤثر در تبیین و تدوین دکترین نظامی، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، دانشگاه عالی دفاع ملی، شماره20، 1383: 47.

[53] افشردی، محمدحسین، جزوه درسی طرح‌ریزی صحنه جنگ (2)، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، 1398، ص 76.

[54] همان.

[55] تسلیمی‌کار، بهروز، فرماندهی و کنترل مشترک، انتشارات قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص) آجا، 1400: 12-11.

[56] افشردی، محمدحسین، جزوه درسی طرح‌ریزی صحنه جنگ (2)، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، 1398، ص 76.

[57] همان.

[58] Clausewitz, Carl von, PRINCIPLES of WAR, 1942.

[59] افشردی، محمدحسین، جزوه درسی طرح‌ریزی صحنه جنگ (2)، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، 1398، ص 76.

[60] همان.

[61] اشنایدر، باری آر، اصول جنگ برای میدان‌های نبرد آینده، ترجمه: صالح رضایی، ماهنامه نگاه، تیرماه 1382، شماره 36، ص 10.

[Downloaded from ic4i-journal.ir on 2026-11-17]